

Dvojica velikana Senjske biskupije - Nikola Modruški i Markantun de Dominis

Debelić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:460434>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-08**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

IVA DEBELIĆ

DVOJICA VELIKANA SENJSKE BISKUPIJE:
NIKOLA MODRUŠKI I MARKO ANTUN DE DOMINIS

Diplomski rad

Pula, 2018. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

IVA DEBELIĆ

DVOJICA VELIKANA SENJSKE BISKUPIJE:

NIKOLA MODRUŠKI I MARKO ANTUN DE DOMINIS

Diplomski rad

JMBAG: 0081126849, redoviti student

Studijski smjer: povijest

Predmet: Uvod u srednji vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Maurizio Levak

Pula, 2018. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Iva Debelić, kandidatkinja za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Iva Debelić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Dvojica velikana Senjske biskupije: Nikola Modruški i Marko Antun de Dominis* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj

UVOD	6
HISTORIOGRAFIJA I IZVORI	7
POVIJESNI KONTEKST	11
NIKOLA MODRUŠKI	22
PODRIJETLO	22
CRKVENA I POLITIČKA KARIJERA	26
POSREDNIK – PAD BOSANSKOG KRALJEVSTVA	31
DJELA NIKOLE MODRUŠKOG	40
MARKO ANTUN DE DOMINIS	48
PODRIJETLO I ŠKOLOVANJE	48
SENJSKI BISKUP – USKOČKO PITANJE	52
DOMINIS NA ČELU SPLITSKE CRKVE	57
IDEJE I MISAO MARKA ANTUNA DE DOMINISA	60
DOMINIS U ENGLESKOJ I INKVIZICIJA	63
DJELA MARKA ANTUNA DE DOMINISA	68
ZAKLJUČAK	73
SAŽETAK	75
SUMMARY	76
LITERATURA	77

UVOD

Tema su ovog diplomskog rada dvojica velikana Senjske biskupije: Nikola Modruški i Marko Antun de Dominis. Dominis svoje korijene vuče s otoka Raba pa sam samim time, kako sam i ja Rabljanka, kroz cijelo studiranje htjela više saznati o njegovoj ličnosti i njegovom djelu. I Nikola Modruški je izuzetna povijesna ličnost pa sam odlučila i njegov život bolje proučiti te pronaći poveznice među njima. Rad je više biografskog sadržaja, a rezultate, odnosno poveznice između ova dva lika obradit ću u zaključku. I Modruškog i Dominisa prati glas "zaboravljenih ličnosti", iako su svojim djelovanjem puno doprinijeli kako na hrvatskoj, tako i na svjetskoj razini. Živjeli su u različito vrijeme i u različitim okolnostima, no povezuje ih crkveno djelovanje, kao i ono književno. Obojica su obnašali čast senjskog biskupa, pri čemu je uloga Dominisa u tom kontekstu bila naglašenija, možda tek zbog puno više pisanih dokaza i izvora o njegovom djelovanju, nego što je to slučaj s Modruškim. On je u povijesti ostao zapamćen kao modruški biskup i odatle mu nadimak. U radu je kroz poglavlja obrađen prvo povijesni kontekst kako bi se odredilo mjesto i vrijeme te povijesne okolnosti u kojima su oni djelovali s obzirom na to da su živjeli u razmaku od gotovo stotinu godina. Nadalje, život i jednog i drugog raščlanila sam kroz njihovo podrijetlo, obitelj, školovanje. Modruški je velik dio svog života proveo u krugu učenih ljudi, a ta poznanstva uvelike su mu pomogla u daljnjem razvoju i djelovanju. Kao papinu legatu najvažnija mu je bila uloga posrednika pri padu Bosne. U radu su obrađena i njegova djela. Dominis je život posvetio jedinstvu Crkve i mnogi su ga zbog njegovih ideja o papinom primatu i jedinstvu Crkve smatrali heretikom te naposljetku biva postumno spaljen, zajedno sa svim svojim djelima. Dio sam rada posvetila povijesti Senjske biskupije, s osvrtom na Krbavsku, odnosno Modrušku biskupiju. Rad je zasnovan na dostupnoj literaturi i cilj je prikazati život Nikole Modruškog i Marka Antuna de Dominisa, koji su po mnogočemu slični, a između ostalog po tome što nisu odustali u svojim naumima i idejama koje su ih vodile.

HISTORIOGRAFIJA I IZVORI

Jedan od prvih autora koji su se bavili Nikolom Modruškim je Nikola Žic u radovima "Modruški biskup Nikola"¹ i "Modruški biskup Nikola i propast Bosne"². Radove na temu Nikole Modruškog objavljuje i Luka Špoljarić. "Nikola Modruški *avant la lettre*: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju)" njegovo je djelo u kojem donosi i opisuje Nikolino podrijetlo i akademski put.³ U radu "*Ex libris Nicolai episcopi Modrussiensis*: Knjižnica Nikole Modruškog" riječ je o rekonstrukciji knjižnice modruškog biskupa.⁴ Rezultat autorovog istraživanja su 42 identificirana rukopisa, uz još pet za koje se pretpostavlja da pripadaju Nikoli Modruškom.⁵ Djela Nikole Modruškog, traktat *Petrova lađica* i *Dijalog o sreći smrtnika* koji mu pomažu u studiji analize tog razdoblja, odnosno za analizu Nikoline veze s ugarskim dvorom i Matijom Korvinom, obradio je u radu iz 2014.⁶ Nizom radova o Nikoli Modruškom Luka Špoljarić svakako doprinosi popisu literature za istraživanje života ovog poznatog humanista, biskupa i papinog poslanika. Serafin Hrkać u radu o Nikoli Modruškom daje i kratak osvrt na njegova djela.⁷ Životnim putem i djelom tog modruškog biskupa bavi se i Miroslav Kurelac.⁸ Na engleskom jeziku piše Jadranka Neralić članak pod nazivom "Nicholas of Modruš (1427-1480): Bishop, Man of Letters and Victim of Circumstances".⁹

Autorica za koju se veže ponajveći broj radova o Marku Antunu de Dominisu je Vesna Tudjina Gamulin, koja je 2003. napisala i doktorsku disertaciju *Ekleziološko-politološka misao Marka Antonija de Dominisa*. Svakako treba naglasiti kako je to prvi

¹ Žic, Nikola, "Modruški biskup Nikola", *Jadranski dnevnik*, god. V., br.159, 1938: 11-12.

² Isti, "Modruški biskup Nikola i propast Bosne", *Napredak, hrvatski narodni kalendar*, 1938: 52-56.

³ Špoljarić, Luka, "Nikola Modruški *avant la lettre*: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju)", *Povijesni prilozi*, Vol. 46, 2014: 69-94.

⁴ Isti, "*Ex libris Nicolai episcopi Modrussiensis*: Knjižnica Nikole Modruškog", *Colloquia Maruliana*, 21, 2012: 25-63.

⁵ Isto, 25.

⁶ Isti, "Politika, patronat i intelektualna kultura na ugarskom dvoru u prvim godinama vladavine Matije Korvina: Nikola Modruški i Petrova lađica", *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knjiga 38., 2014: 1-81.

⁷ Hrkać, Serafin, "Nikola Modruški", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol. 2, No. 3-4, 1976: 145-156.

⁸ Kurelac, Miroslav, "Nikola Modruški (1427-1480). Životni put i djelo", *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, ur. Mile Bogović, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988: 123-142.

⁹ Neralić, Jadranka, "Nicholas of Modruš (1427-1480): Bishop, Man of Letters and Victim of Circumstances", *Bulletin of the Society for Renaissance Studies*, 20/2, 2003: 15-23.

doktorat na hrvatskom jeziku i u Hrvatskoj o de Dominisu. Doktorske disertacije o Marku Antunu de Dominisu pisala su još dvojica Hrvata, ali na stranom jeziku i izvan granica Hrvatske. Godine 1935. Mijo Tumpić je napisao disertaciju *Marci Antonii de Dominis De retractationibus in rem publicam ecclesiasticam libri X, ad fidem codicis manuscripti in Bibliotheca Vaticana reperti* (Romae 1935) o rukopisnom kodeksu u kojem de Dominis preispituje svoje djelo *Crkvena država*. Autor je druge doktorske disertacije o de Dominisu, *Doctrina M. A. de Dominis de episcopatu. Conceptio de "aristocratico" regimine in Ecclesia* (Romae 1973), Franjo Pšeničnjak. I jedan i drugi autor obranili su svoje disertacije na latinskom jeziku na Papinskom sveučilištu Gregorijani u Rimu.¹⁰

Vesna Tadjina Gamulin autorica je i niza drugih članaka o de Dominisu, a to su: "Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz godine 1600"¹¹, "Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji"¹², "Ime, prezime i godina rođenja Marka Antuna de Dominisa"¹³ i "Marko Antun de Dominis – prevrtljiv ili dosljedan"¹⁴. Zajedničku suradnju Vesna Tadjina Gamulin ostvarila je s Robertom Ščerbom u članku "Dominisovo pismo iz tamnice",¹⁵ koji donosi prijepis pisma koje de Dominis piše u zatočeništvu u Anđeoskoj tvrđavi u Rimu. "Rod/obitelj i prezime rapskih Dominisa" naslov je rada akademika Petra Strčića, u kojem se obrazlaže podrijetlo obitelji Dominis, njezina pripadnost i sam identitet.¹⁶ Uz ovaj rad vezuje se i rad Marijana Bradanovića o Palači Dominis na Rabu.¹⁷ O samom djelovanju, točnije biskupskoj službi Marka Antuna de Dominisa, čitamo u radovima "Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme Dominisove uprave" Mile Bogovića¹⁸ i "Marko Antun de Dominis

¹⁰ <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=65240>, 20. 1. 2018.

¹¹ Tadjina Gamulin, Vesna, "Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz godine 1600.", *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 20, No. 1, 1993: 119-126.

¹² Tadjina Gamulin, Vesna, "Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 249-254.

¹³ Tadjina, Vesna, "Ime, prezime i godina rođenja Marka Antuna de Dominisa", *Senjski zbornik*, Vol. 33, No. 1, 2006: 45-50.

¹⁴ Tadjina, Vesna, "Marko Antun de Dominis – prevrtljiv ili dosljedan", *Senjski zbornik*, Vol. 41, No. 1, 2014: 245-252.

¹⁵ Ščerbe, Robert – Tadjina Gamulin, Vesna, "Dominisovo pismo iz tamnice", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 30, 2012: 231-247.

¹⁶ Strčić, Petar, "Rod/obitelj i prezime rapskih Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 1-6.

¹⁷ Bradanović, Marijan, "Palača Dominis u Rabu", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 53-58.

¹⁸ Bogović, Mile, "Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme Dominisove uprave", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 31-37.

kao splitski nadbiskup" Marka Medveda¹⁹. U svezi s političkim djelovanjem svakako se uzima u obzir rad Anne Marie Gruenfelder "Marko Antun de Dominis – diplomatski posrednik (1599.-1602.)", u kojem autorica ističe interese samog Dominisa kao diplomata biskupije.²⁰ "Kako je De Dominis postao senjski biskup" rad je Ede Pivčevića, koji donosi put do njegova postanka biskupom i okolnosti pod kojima je stolovao u Senju.²¹ Marko Antun de Dominis ističe se i u političkom, ali i u crkvenom smislu pa se tako svojim spisima dovodi u sukob s Inkvizicijom, papom Urbanom VIII. i rimskom kurijom. Dva desetljeća je Inkvizicija promatrala de Dominisa, odnosno njegove nastupe, čime se bavi rad Franje Šanjeka "Markantun de Dominis i Inkvizicija".²² Formalno gledano, de Dominis je heretik, iako u novije vrijeme povjesničari i duhovnjaci donose drugačije zaključke. Primjer toga je rad Marijana Jurčevića "Teološka misao Marka Antuna de Dominisa (1560.-1624.)", u kojem postavlja pitanje je li de Dominis reformator Crkve ili heretik.²³ Vesna Tudjina Gamulin u radu "Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji" opisuje i analizira lik de Dominisa kojeg Šenoa ocrnjuje u svojoj pripovijetki *Čuvaj se senjske ruke*²⁴. Jedan od glavnih organizatora najvećeg znanstveno-stručnog skupa o de Dominisu 2010. je Ante Maletić, važan za našu temu sa svojim radom "O djelu i izdanjima Marka Antuna de Dominisa".²⁵ Tiskao je velik dio de Dominisovih radova s prijevodom na hrvatski jezik kako bi čitateljskom redu što više približio ovu znamenitu ličnost. Maletić je nastojao osvijestiti važnost de Dominisa iznoseći činjenice da, primjerice, jako velik postotak obrazovanih ljudi nije čuo za njega ili da ga se u povijesti kršćanskih crkava ne spominje te da mu se i gubi trag u enciklopedijama, što nam donosi u predgovoru svoje knjige *Skica za portret Marka Antuna de Dominisa*.²⁶

¹⁹ Medved, Marko, "Marko Antun de Dominis kao splitski nadbiskup", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 39-45.

²⁰ Gruenfelder, Anna Maria, "Marko Antun de Dominis – diplomatski posrednik (1599.-1602.)", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 237-248.

²¹ Pivčević, Edo, "Kako je de Dominis postao senjski biskup", *Crkva u svijetu*, Vol. 18, No. 2, 1983: 178-181.

²² Šanjek, Franjo, "Markantun de Dominis i Inkvizicija", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 27-30.

²³ Jurčević, Marijan, "Teološka misao Marka Antuna de Dominisa (1560.-1624.)", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 7-11.

²⁴ Tujina Gamulin Vesna, "Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 249-254.

²⁵ Maletić, Ante, "O djelu i izdanjima Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 73-79.

²⁶ Isti, *Skica za portret Marka Antuna de Dominisa*, Split, 2008.

Kad je riječ o Senjskoj biskupiji i njenoj povijesti, u *Senjskom zborniku* mogu se pronaći članci Mile Bogovića "Prijelazno stoljeće senjske crkve (1450.-1550.)",²⁷ i "Senjska katedrala u biskupskim izvješćima za Rim i u postupcima za biskupska imenovanja".²⁸ "Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske" također je djelo spomenutog autora.²⁹ Senjskom biskupijom u srednjem vijeku bavi se i Dario Nekić.³⁰

²⁷ Bogović Mile, "Prijelazno stoljeće senjske crkve (1450-1550)", *Senjski zbornik*, Vol. 17, No. 1, 1990: 69-92.

²⁸ Isti, "Senjska katedrala u biskupskim izvješćima za Rim i u postupcima za biskupska imenovanja", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 81-94.

²⁹ Isti, "Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, I, Srednji vijek", *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, Vol. 07, No. 1, 2001: 21-32.

³⁰ Nekić, Darko, "Senjska biskupija u srednjem vijeku", *Senjski zbornik*, Vol. 24, No. 1, 1997: 31-48.

POVIJESNI KONTEKST

Već u antici, zahvaljujući geografskom položaju, Senj (*Senia*) postaje važna luka na istočnoj jadranskoj obali. Spominje se i kao jedno od najstarijih biskupskih sjedišta na našim prostorima. Pretpostavlja se da je kršćanstvo prodrlo do Senja te "da je neka manja kršćanska zajednica imala svoje pristaše, zasigurno vrlo rano, kao i u drugim jadranskim antičkim središtima."³¹ Biskup se u Senju spominje već u 5. stoljeću, a potvrda tome je pismo pape Inocenta I. (401. – 417.) senjskom biskupu Laurenciju.³² Postavljalo se pitanje odnosi li se to pismo možda na biskupije u Italiji, Sienu ili Segni, međutim, tamo nije bilo biskupa po imenu Laurencije.³³ Senjska biskupija se nakon 743. ne spominje ni u jednom povijesnom izvoru, sve do sredine 12. stoljeća, kada se obnavlja.³⁴ Polovicom 12. stoljeća pojačane su tenzije između Venecije i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva te dolazi do promjene u crkvenoj organizaciji. Nepoznato je da li je došlo do promjena u crkvenoj organizaciji odmah po dolasku Arpadovića na vlast u Hrvatskoj, ali situacija se svakako mijenja osnivanjem Zadarske metropolije 1154., pa Rapska i Krčka biskupija više nisu pod upravom Splitske nadbiskupije. Za Veneciju je osnivanje Zadarske nadbiskupije i njezino stavljanje pod gradeškog patrijarha, kao i Rapske i Krčke biskupije, bilo izdvajanje tih krajeva i crkveno, ali i politički od utjecaja ugarsko-hrvatskog kralja i hrvatskog kopna. Pri tome je reagirala i druga strana. Rapski i krčki biskupi dobili su zabranu obnašanja jurisdikcije na hrvatskom kopnu.³⁵ Godine 1185. sazvan je u Splitu pokrajinski crkveni sabor, s obzirom na to da se, nakon prestanka bizantske vlasti na teritoriju Hrvatske, osjetilo da crkvenu organizaciju treba ojačati i preustrojiti. Na spomenutom saboru je tako osnovana Krbavska biskupija te su postavljene nove granice biskupija, što potvrđuju prijepisi koncilskih akata, a najznačajniji su splitski i trogirski. Senjskoj biskupiji su, prema splitskom prijepisu, pripale župe Senj, Gacka i polovica Like, a župe Krbava, Bužani, Drežnik, Novigrad, Plas, Vinodol i Modruš obuhvatila je Krbavska biskupija. Prema trogirskom prijepisu Senjskoj biskupiji pripale su župe Senj, Vinodol, Gacka i Bužani, a Krbavskoj biskupiji pripale su župe

³¹ Isto, 32.

³² Na istom mjestu.

³³ Bogović, 2001: 22.

³⁴ Nekić, 1997: 33.

³⁵ Isto, 34-35.

Modruš, Plas, Drežnik, Novigrad, Krbava i polovica Like. U pitanje dakle dolazi pripadnost Vinodola, Bužana i polovice Like.³⁶ Sjedište Krbavske biskupije je 1460. premješteno u Modruš, a nakon 1493. prelazi u Novi Vinodolski.³⁷ Godine 1185. započinju akti o utemeljenju kaptola Senjske biskupije, a prema nekim istraživačima on je i prije postojao, ali su Frankopani tek 1260. dali donaciju za kaptol. Senjski je kaptol od kralja Žigmunda Luksemburškog (1387. – 1437.) 25. listopada 1392. dobio povlasticu kao vjerodostojno mjesto i samim time potvrđen je kaptolski pečat pa su od tada mogli ovjeravati isprave i dokumente. Nakon Žigmunda, kralj Matija Korvin (1458. – 1490.) potvrdio je spomenutu povlasticu, a nakon njega i kralj Ferdinand I. (1527. – 1564.). Kanonici kaptola zaslužni su za uspostavu senjske glagoljske tiskare.³⁸

I Senjska i Krbavska (Modruška) biskupija od osnivanja su se nalazile u splitskoj crkvenoj pokrajini. Otočka biskupija također je bila podložna splitskom nadbiskupu. Senjska i Modruška biskupija ujedinjene su 1640., a pretpostavlja se da je nastojanjem bečkog dvora do kraja 17. st. nova Senjsko-modruška biskupija podvrgnuta Ostrogonskoj metropoliji izdvajanjem iz Splitske, no za to nema izravne potvrde u izvorima. Ni kanonski procesi za izbor ostrogonskih nadbiskupa u 17. stoljeću ne donose potvrda o pripadnosti Senja i Modruša Ostrogonu, iako su ti nadbiskupi smatrali da im je ta biskupija podložna kao ugarskim primasima. Naprotiv, postoje dokazi da je biskupija ostala povezana sa Splitskom nadbiskupijom do kraja stoljeća.³⁹ Senjsko-modruška biskupija ukinuta je 1969. i pripojena novoosnovanoj Riječko-senjskoj nadbiskupiji,⁴⁰ iz koje je 2000. izdvajanjem osnovana Gospičko-senjska biskupija, nastavljajući tradiciju povijesnih biskupija Senja, Krbave i Modruša.

Opće stanje opasnosti nastupilo je nakon pada Bosne 1463., kada turska vojska sve više napreduje.⁴¹ Osmanlije su blizu Modruša 1493., a iste godine hrvatska je vojska doživjela poraz na Krbavskom polju. Osmanlije su nakon Mohačke bitke 1526. i poraza hrvatsko-ugarske vojske zauzeli Liku i Krbavu. Što se tiče stanovništva, sve

³⁶ Isto, 36.

³⁷ Bogović, 2001: 29.

³⁸ Nekić, 1997: 38, 41.

³⁹ Pelozo, Makso, "Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije", *Senjski zbornik*, Vol. 6, No.1, 1975: 227-235.

⁴⁰ Bogović, 2001: 21.

⁴¹ Isto, 43.

više njih bježi, gine ili pada u osmansko ropstvo. U stanju ugroženosti i siromaštva velik je broj otmica i pljački među kršćanima. S obzirom na to da u to vrijeme slabi ugled i moć knezova Frankopana, a knez Sigismund umire 1465. godine, kralj Matija Korvin želi im oteti Otočac i cijelu Gacku. Otočac je oduzeo 1465., Senj 1469., a Krk 1480. godine. U 16. stoljeću osmanska je moć sve veća, što se negativno odrazilo na položaj same biskupije, čije je područje često bilo pljačkano. Iako to područje Osmanlije nisu zauzeli, posljedicom čestih ratovanja i pljački sredinom 16. stoljeća biskupiji su pripadale samo tri župe: Senj, Otočac i Brinje, od kojih je Senjska djelovala bez obzira na stanje. Pape su u ovoj borbi protiv osmanske vojske čvrsto podržavali Senj, ali i ostatak Hrvatske.

Slabost knezova Frankopana osjetila se i u Crkvi.⁴² Unutar njihove obitelji nastupa vrijeme tenzija i borbi, osim za svjetovnu moć, i za crkvenu vlast. Sigismund Frankopan je iskoristio tu priliku, i kako je već imao vlast nad Gackom i Otočcem, darivao je crkvu sv. Nikole u Otočcu. Konačni cilj mu je bio osnovati Otočku biskupiju. Svoju zamisao iznio je papi i u konačnici dobio potvrdu te je Otočka biskupija osnovana 5. ožujka 1460.⁴³ Otočac je dobio status grada (*civitas*).⁴⁴ Blaža Nikolića papa je proglasio za prvog biskupa, a 1461. novi biskup i kaptol dobili su darovnicu od kneza Sigismunda. Posljedicom toga, gubljenjem jurisdikcije, senjski biskup nije bio zadovoljan. S druge strane zadovoljstvo nije osjetio ni kralj Matija Korvin jer nije priznavao nikome pravo na imenovanje i osnivanje biskupije na teritoriju svog kraljevstva. Mile Bogović piše kako je Matija Korvin zagovarao da Otočka biskupija bude pod senjskom jurisdikcijom te da ju je smatrao sporednom i kako je u to vrijeme formalno postojala Otočka biskupija, a da je zapravo vlast bila u rukama senjskog biskupa. Osnutkom te biskupije opatija sv. Nikole je trebala prestati postojati, ali papinska komora ju i dalje smatra postojećom.⁴⁵ Kad je Nikola Modruški umro 1480., Matija Korvin je za novog biskupa Modruša postavio Antuna Dalmatinca, ne tražeći odobrenje pape. S druge strane, Kristofora Dubrovčanina postavio je papa bez

⁴² Bogović, 1990: 69 – 71.

⁴³ Nekić, 1997: 43.

⁴⁴ Bogović, 1990: 71.

⁴⁵ Nekić, 1997: 43-44.

dogovora s Matijom Korvinom. Ova situacija razljutila je kralja u toj mjeri da je prijetio "odcjepljenjem svoga kraljevstva od pape ako ovaj ne prihvati njegova kandidata".⁴⁶

Godine 1457., kad je Nikola Modruški postao senjski biskup, Modruška je biskupija imala veće prihode i veći teritorij nego Senjska. Nakon što je osnovana Otočka, Senjskoj biskupiji je dodatno opala važnost. To je i vrijeme borbe za ugarsku krunu između Matije Korvina i cara Fridrika III. (1440. – 1493.). Kao posrednik, Nikola Modruški je veću ulogu odigrao nakon što je 1461. postao modruški biskup, nego dok je to bio u Senju. Na čelu Modruške biskupije imao je doticaj s papinskom kurijom i s Ugarskim Kraljevstvom.⁴⁷

Osmanlije su na području Balkanskog poluotoka prisutne od polovice 14. stoljeća. Stanovništvo se iseljava ili bježi i stvara se nova kako politička tako i etnička slika. Od 1386. Osmanlije su prisutne i u Bosni. Nakon pada Carigrada 1453., nova osmanska vojska sultana Mehmeda II. kreće na Beograd, koji su zvali "zlatnim ključem" Europe, ali po drugi put nisu ga uspjeli osvojiti. Bosna je pala 1463. godine. Posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića smaknuo je sultan, a tadašnji kralj Matija Korvin organizirao je protuakciju, no ipak su osmanske snage dugoročno bile jače. Matija Korvin je imao želju vladati uz podršku građanstva, klera i plemstva te je želio suzbiti velikaše uz centralizaciju države. Plemstvo je bilo protivnik Korvinove politike, pa se tako našao i u sukobu s Frankopanima te im je oduzeo Senj i Vinodol. Venecija je bila na strani Frankopana.⁴⁸ Važnu ulogu u cijeloj ovoj situaciji igra Nikola Modruški. Nikola je, naime, povezan s Bosnom kao važan diplomat kojeg tadašnji papa Pio II. šalje u Bosnu kako bi pomogao bosanskom kralju Stjepanu Tomaševiću protiv Osmanlija. Godine 1461. papa Pio premješta Nikolu iz Senjske u Modrušku biskupiju te s time dolazi i nadimak Modruški. Nikola 1462. opet odlazi u Bosnu kralju Stjepanu s idejom da otjeraju Osmanlije iz tvrđava koje su mu oteli. Bosanski kralj je tada doživio neuspjeh jer su Osmanlije pružale jak otpor. Nikola 1463. odlazi iz Bosne na ugarski dvor kod kralja Matije Korvina, u kojem je vidio vladara koji bi spasio Bosnu od Osmanlija. U međuvremenu su Osmanlije već zauzele Bosnu.⁴⁹ O

⁴⁶ Bogović, 1990: 73.

⁴⁷ Špoljarić, 2014: 79.

⁴⁸ Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, 3. izd., Zagreb, 2013: 116-118.

⁴⁹ Hrkać, 1976: 146-147.

daljnjem razvoju situacije bit će riječi kasnije, kad će se više obrađivati život Nikole Modruškog.

Vladislav II. Jagelović dolazi na vlast nakon smrti Matije Korvina (1490.). Njegovu vladavinu obilježila je feudalna anarhija, što je značilo prestanak starih centralističkih težnji kraljevske vlasti.⁵⁰ Nakon pada Bosne, Osmanlije sve više napreduju te dolaze do Istre, Furlanije, Goričke, Kranjske, Koruške i Štajerske, a put ih je vodio preko teritorija Hrvatske i Slavonije. Frankopani su pomoć tražili od njemačkog cara Fridrika III. i Venecije, međutim, bez odaziva.⁵¹ Zbog posljedica Krbavske bitke 1493. hrvatski velikaši su pozvali papu u pomoć, no već 1494. Osmanlije ponovo dolaze do Štajerske i Slavonije. Trogodišnje primirje između Osmanlija i kralja Vladislava nastupilo je 1495. Venecija je organizirala savez protiv Osmanlija, koji je, uz papu te francuskog i španjolskog kralja, 1501. prihvatio i ugarsko-hrvatski sabor.⁵²

Dalmacija je pod Mlečanima, Osmanlije su prodrle u unutrašnjost Hrvatske pa samim time dolazi do podjele teritorija na tri zasebne cjeline. Talijanski jezik i kultura uvelike su utjecali na hrvatske prostore pod mletačkom vlašću i to se vidi i dan danas, dok su južnoslavenske zemlje pod osmanskom vlašću bile opustošene.⁵³ Dakle, u 16. stoljeću hrvatske zemlje nisu teritorijalno spojene, odnosno ne čine državnu cjelinu nego su razdijeljene pod različitim vladarima. Na sjeverozapadu je Habsburška Monarhija, Mletačka Republika je na dijelovima istočne jadranske obale, a Osmansko Carstvo je na istoku. Taj dio povijesti ujedno je i doba povećanja proizvodnje i razvoja manufaktura kao začetaka kapitalističkog gospodarstva na europskom zapadu. Tada započinje i doba kolonijalizma, što će utjecati na svijet u smislu povećanja broja stanovnika i migracija. Reformacija i protureformacija obilježile su Rimokatoličku crkvu, čime dolazi do raskola i nastaju nove crkve u kršćanstvu, kao što su kalvinisti, anabaptisti, protestanti i drugi. Počinju i sukobi uzrokovani vjerskim pitanjima, odnosno ratovi.⁵⁴

⁵⁰ Goldstein, 2013: 118.

⁵¹ Isto, 119.

⁵² Isto, 120.

⁵³ Isto, 121-122.

⁵⁴ Bauer Munić, Vesna, "Hrvatske zemlje u doba Marka Antuna de Dominisa. Pregledi novije historiografije", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 59-60.

Osmanlije su 1521. predvođene sultanom Sulejmanom I. osvojile Beograd. U to vrijeme, krunu Svetog Rimskog Carstva preuzeo je Karlo V. Habsburški. Osmansko zauzimanje Budima kao posljedica Mohačke bitke predstavljalo je prijetnju Habsburgovcima. Za kralja je u Ugarskoj izabran Ivan Zapolja.⁵⁵ S druge strane pristaše Habsburgovaca za ugarskog su kralja izabrali Ferdinanda, brata Karla V.⁵⁶ Od 1527. Hrvatska je u personalnoj uniji s Habsburškom Monarhijom, s obzirom na to da je Ferdinanda Habsburškog za hrvatskog kralja izabralo hrvatsko plemstvo.⁵⁷ Godine 1538. postignut je dogovor kako će teritorij na kojem vlada Zapolja po njegovoj smrti pripasti Ferdinandu, a Ferdinand je Zapolji priznao kraljevska prava na tom teritoriju.⁵⁸ Sulejman je pomogao Zapolji nakon što mu se on obratio za pomoć i od 1529., poslije osmanskog osvajanja Budima, Zapolja je vladao u ime Sulejmana. Mir sklopljen 1533. između Ferdinanda i Sulejmana omogućio je Ferdinandu da vlada teritorijem koji je već imao u Ugarskoj, a Zapolja je priznat kao ugarski kralj.

Sulejmanu je saveznik postao francuski kralj Franjo I., s kojim je Karlo V. ratovao, te je 1535. postignut vojni savez, ali su Francuzi dobili i povlastice koje su se odnosile na trgovinu. Zapad je taj savez između muslimana i kršćana odbacio te se smatralo kako je Francuska izdala kršćanstvo.⁵⁹ Novija istraživanja donose da su Habsburgovci prisilno davali ustupke protestantizmu zbog osmanskog pritiska između 1521. i 1555. te je to bila jedna od glavnih stavki u konačnom priznavanju protestantizma. Sulejman protestante podržava, s mišlju kako su oni bliski muslimanima jer se kao i oni protive papi i idolima. Spriječiti križarski rat i slomiti Habsburgovce bilo je u interesu Osmanlijama, jednako kao i podupiranje Lutherovih pristaša i kalvinista.⁶⁰ Sveta Liga (1537. – 1540.) je za cilj imala uništiti Osmansko Carstvo. Njoj su pristupile Venecija, Karlo V., Ferdinand I., malteški vitezovi i Genova. Car bi dobio teritorij nekadašnjeg Bizanta, a Mletačka Republika svoje prijašnje posjede. No, već pri osnivanju lige javljale su se nesuglasice između saveznica jer je Karlo V. odgađao početak napada kako bi se bolje spremio, a Mletačka Republika je s tim napadima željela početi čim prije. Već na početku

⁵⁵ Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300. – 1600.*, Zagreb, 2002: 41.

⁵⁶ Isto, 42.

⁵⁷ Bauer Munić, 2011: 61.

⁵⁸ Pavić, Milorad, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću. Od pada Carigrada do Svištovskog mira*, Zadar, 2014: 97.

⁵⁹ Isto, 98-99.

⁶⁰ Inalcik, 2002: 44.

sukoba, saveznici su doživjeli poraz kod Preveze (grad na zapadnoj obali Grčke), a ta je bitka bila potvrda onoga što se vuklo još od bitke kod Lepanta 1499.: da Osmanlije imaju pomorsku nadmoć. Mir je sklopljen 1540. na inicijativu Venecije.⁶¹

U 16. stoljeću Osmansko je Carstvo rasprostranjeno na tri kontinenta (Azija, sjeveroistočna Afrika i jugoistočna Europa). Iako na vrhuncu moći, u drugoj polovici stoljeća osmansku državu je sustigao umor, koji ipak nije zaustavio daljnje provale i pohode na hrvatske zemlje, dok je krajnji cilj bio osvajanje Beča. Nakon što je pala utvrda Siget 1566., osmanski Turci u ratu 1570.-1573. zauzimaju područje oko Zadra (Zemunik), Splita i Šibenika. Boku su također napali, a 1571. u bitci kod Lepanta sudjelovale su galije iz Istre i Dalmacije, uz par dubrovačkih brodova, što je pokazatelj ujedinjene obrane od osmanskih naleta. Godinu nakon pada Bihaća (1592.) Osmanlije su ipak spriječene u daljnjim pohodima na zapad. Bosanski paša Hasan Predojević, nakon što nije uspio osvojiti Sisak sa svojom je vojskom poražen u bitci između Odre i Kupe u sukobu s Tomom Erdödyjem, hrvatskim banom na čelu štajerskih postrojbi. Grad Čazma uz rijeku Česmu te rijeke Kupa i Korana nove su granice Hrvatske, a nastaje i nova vojna organizacija, kao i nekoliko kapetanija, što će biti temelj Vojnoj granici, sve u svrhu obrane od Osmanlija.⁶² Već u drugoj polovici 16. stoljeća osmanska je osvajačka moć počela slabjeti.⁶³

Spomenuti treba i uskoke koji su bili potomci kršćana s osmanskog teritorija koji su u 16. stoljeću pobjegli ("uskočili") na mletačko područje u Dalmaciju.⁶⁴ Pod mletačkom zaštitom nerijetko su napadali osmansko stanovništvo preko granice. U Senju se nalaze od 1537., od kad je Klis pod Osmanlijama te su odgovorni Habsburgovcima. Godine 1541. Mlečani su protjerali uskoke iz Dalmacije zbog neposluha jer su preko granice napadali i u vrijeme mira, što Mlečani nisu tolerirali. Naposljetku, to se pretvorilo u njihov progon. U svojim napadima, osim na Osmanlije, uskoci nisu štedjeli ni mletačke brodove. Proširili su se na područje cijele istočne jadranske obale.⁶⁵ Mlečani su blokirali područje oko Senja, a u međuvremenu Habsburgovci šalju kraljevskog povjerenika u Senj ne bi li malo smirio situaciju, međutim, nakon što je ubio dvojicu uskočkih vojvoda, na kraju on biva ubijen. Od 1615. do 1617. vodio se

⁶¹ Pavić, 2014: 100.

⁶² Bauer Munić, 2011: 60-61.

⁶³ Goldstein, 2013: 149.

⁶⁴ Isto, 152.

⁶⁵ Na istom mjestu.

Uskočki rat između Mletačke Republike i Habsburške Monarhije, nakon kojeg je potonja, osim što se obvezala spaliti uskočke brodove, morala i ukloniti uskoke s obalnog područja u unutrašnjost.⁶⁶

Kada je riječ o reformaciji, odnosno ustanku protiv Crkve, svakako treba uzeti u obzir činjenicu da su se razna nezadovoljstva crkvenom praksom skupljala i gomilala unutar same Crkve stoljećima prije pojave tog pokreta. Cilj reformatora je bio provesti reformu unutar zajedničke Crkve, a ne dovesti do razdvajanja. Velik zamah reformaciji dalo je nezadovoljstvo ljudi onoga vremena, koji su podsvjesno težili izlasku iz srednjovjekovnih odnosa, što im je reformacija i obećavala. Lozinka reformacije bila je "sloboda čovjeka kršćanina". Ljudi su to neuredno stanje teže podnosili pa su samim time postali budniji i kritičniji pa i zahtjevniji, a time i više osjetljivi za nesklad između učenja i života te onoga što su zahtijevali i ostvarenja. Uzrok reformacije sadržan je u srednjovjekovnom poretku, odnosno u njegovom raspadu, kao i temeljima duhovnosti. Kroz sukobljavanje svjetovne i društvene vlasti slabi moć papa, prije svega zbog protivljenja naroda ideji da papa bude i politički vođa.⁶⁷ Crkva u srednjem vijeku dominira u društvu, kulturi i politici i odbacuje novu sliku čovjeka i svijeta. U novom vijeku društvo osjeti potrebu za okončanjem te crkvene dominacije koja između ostalog ne prihvaća nove ideje ili stavove, što dovodi do reformacije.⁶⁸ Reformacija (lat. *reformatio*: preobrazba) se odnosila na Katoličku crkvu i nastala je iz potreba same Crkve. Najpoznatije su one iz učenja Martina Luthera iz kojega se razvio protestantizam i što je dovelo do raskola zapadne Crkve.⁶⁹ Luteranstvo, anglikanizam i kalvinizam pokreti su protestantizma iz kojih su nastale reformirane crkve. Protestanti priznaju Sveto pismo, dok pravoslavci i katolici uz Sveto pismo priznaju i Predaju.⁷⁰ Protestanti su se odvojili od Katoličke crkve, a nakon 1555., odnosno poslije Augsburškog vjerskog mira postali su jedinstven crkveni pravac. Protestantizam se odlikuje time što njegovi vjernici štiju Boga, kao i večeru Gospodnju, ali ne vjeruju u štovanje slika, anđela i svetaca. Bog poziva i

⁶⁶ Isto, 153.

⁶⁷ Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve*, sv. IV., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004: 3-5.

⁶⁸ Golubović, Aleksandra, "Filozofski dio u djelu Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 22.

⁶⁹ "Reformacija", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52218>, 26. 3. 2018.

⁷⁰ "Protestantizam", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50748>, 29. 3. 2018.

izabire vjernike te Crkvu u protestantizmu ne utjelovljuje hijerarhija, kako se to očituje u katolicizmu i kod pravoslavaca. Kad je riječ o moralu, protestantizam daje na volju odluke svojim vjernicima, a i tumačenje Biblije u potpunosti je individualno.⁷¹

Luteranstvo je prisutno u Njemačkoj, tadašnjoj Pruskoj i Skandinaviji, dok se u Švicarskoj, Nizozemskoj i Škotskoj razvio kalvinizam.⁷² Italija i Španjolska, poznate i kao zemlje Inkvizicije, o kojoj će biti riječi kasnije, pokušale su se oduprijeti naletima protestanata, no protestantizam je svejedno uspio zaživjeti. U Republici Veneciji, točnije u njemačkom trgovačkom domu Fondaco dei Tedeschi, osnovana je prva luteranska zajednica, a pokrenuli su ju upravo njemački trgovci.⁷³ Godine 1542. papa Pavao III., uvidjevši kako se protestantizam širi i da postaje prijetnja samom Rimu, reorganizirao je Inkviziciju kao ustanovu za borbu i protiv "evangelističke hereze". Sve knjige čiji je sadržaj bio heretički ili reformacijski našle su se 1559. na Popisu zabranjenih knjiga (*Index librorum prohibitorum*). Tko god ih je prakticirao bio bi izopćen iz Katoličke crkve.⁷⁴ Već od kraja 14. stoljeća javljala se potreba za općim crkvenim saborom zbog zahtijevanja za unutrašnjom obnovom Crkve pa je papa Pavao III. 1545. otvorio koncil. Devetnaesti ekumenski koncil Katoličke crkve, odnosno Tridentski koncil održan je u Trentu od 1545. do 1565. s prekidima, točnije u tri vremenska razdoblja. Glavne teme koncila su bile: istočni grijeh, dogma o vrelima vjere, sakramenti, opravdanje, štovanje svetih slika i svetaca i drugo. Radilo se na obnovi crkvenih struktura. Koncil je obilježio katoličko stajalište prema društvu i svijetu.⁷⁵

U 15. stoljeću u Španjolskoj je bilo rašireno prisilno obraćanje na katoličanstvo, a Španjolska inkvizicija, uspostavljena 1478., pratila je sve vjerske procese i pokrete te kažnjavala sve koji su odskakali od službene vjere.⁷⁶ Rekonkvista, odnosno kršćansko osvajanje Pirenejskog poluotoka, završeno je istjerivanjem svih muslimana i Židova s tog područja krajem stoljeća.

Poseban primjer širenja protestantizma bila je Engleska. Još i prije nego li je došlo do reformacije djelovala je skupina ljudi koja je osuđivala odnos crkvene i svjetovne

⁷¹ Isto, 29. 3. 2018.

⁷² Isto, 29. 3. 2018.

⁷³ Kunter, Katarina, *500 godina protestantizma. Putovanje od početaka do naših dana*, Zagreb, 2017: 75-76.

⁷⁴ Isto, 76-77.

⁷⁵ "Tridentski koncil", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>, 2. 5. 2018.

⁷⁶ Kunter, 2017: 78.

vlasti, kao i samo učenje Katoličke crkve. John Wyclif, koji je naposljetku proglašen heretikom, bio je jedan od najpoznatijih engleskih teologa u 14. stoljeću. Prevodeći Bibliju na engleski jezik pokušao je vjeru približiti svim ljudima, što je Katolička crkva strogo osudila.⁷⁷ Engleski kralj Henrik VIII. (1509. – 1547.) dobio je (1509.) od pape Leona X. naslov "branitelj vjere"⁷⁸ jer je branio katoličku vjeru od ideja Martina Luthera. No to se od 1529. počelo mijenjati te se kralj odmiče od Rima jer mu papa nije htio poništiti brak s Katarinom Aragonskom. Godine 1534. Henrik VIII. se proglasio poglavarom Engleske (Anglikanske) crkve.⁷⁹ Progonili su i katolike i protestante, ali su postigli samostalnost u odnosu na Rim i papu.⁸⁰ Henrika VIII. naslijedio je Edvard VI. (1547. – 1553.) i za vrijeme njegove vladavine širilo se kalvinističko učenje. Nova hijerarhija unutar Anglikanske crkve stvorena je za vrijeme vladavine Elizabete I. (1559. – 1603.). Protestanti su tražili bogoslužje kalvinističkog usmjerenja i "čistu" Crkvu bez katoličanstva.⁸¹

Vjerskim mirom u Augsburgu 1555. protestantizam je postao priznata vjeroispovijest. Međutim, još nije bio uspostavljen trajan mir.⁸² Obnovljeno i ojačano katoličanstvo nakon Tridentskog koncila za protestante je ostalo vjerski, kao i politički neprijatelj, što naposljetku dovodi do Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.), u kojem su na čelu zaraćenih strana bili protestantski Wittelsbachovci i katolički Habsburgovci. Engleska, Ujedinjene Nizozemske Pokrajine, Švedska, Danska i Francuska bile su saveznice njemačkim evangelistima u borbi protiv katoličkih pristaša i Svetog Rimskog Carstva.⁸³ Rat je završio Westfalskim mirom i izjednačavanjem katoličanstva, luteranstva i kalvinizma u pravima.⁸⁴

Inkvizicija (lat. *inquisitio*, istraživanje, istražni postupak; *inquirere*, istraživati) nastaje u 13. stoljeću unutar Rimske crkve i zapadnog kršćanstva te djeluje do početka 19. stoljeća. Ustanova za "istraživanje heretičke zloće" progonila je krivovjerce,⁸⁵ točnije

⁷⁷ Isto, 86.

⁷⁸ Na istom mjestu.

⁷⁹ "Anglikanska crkva", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=2766>, 29. 3. 2018.

⁸⁰ Kunter, 2017: 87.

⁸¹ "Anglikanska crkva", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=2766>, 29. 3. 2018.

⁸² Kunter, 2017: 98, 100.

⁸³ Isto, 2017: 101.

⁸⁴ Isto, 103.

⁸⁵ Šanjek, Franjo, "Inkvizicija", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 24, No. 46, 2000: 221.

one koji su se na bilo koji način odmicali od učenja Katoličke crkve.⁸⁶ Ustanova je tražila, ispitivala i osuđivala heretike ako im je dokazana krivnja.⁸⁷ Hereza znači izbor ili naklonost, odnosno pogled koji je drugačiji od nekog mišljenja. Za kršćanstvo to je krivovjere i odstupanje od načela Katoličke crkve.⁸⁸ Povijesna znanost ukazuje na razliku između Rimske i Španjolske inkvizicije. Rimsku inkviziciju utemeljio je 1232. godine papa Grgur IX. bulom *Ille humani generis*. Cilj Inkvizicije, odnosno crkvenog suda bilo je iskorijeniti vjerovanja i obrede koji nisu po crkvenim načelima i u skladu s kršćanskom vjerom na području Zapadne crkve.⁸⁹ Već spomenuta Španjolska inkvizicija osnovana je u načelnu svrhu obrane španjolskog katolicizma,⁹⁰ iako je u suštini imala moć nad cijelim društvom jer je, za razliku od papinske Inkvizicije, bila pod kontrolom države.⁹¹ Godine 1542. papa Pavao III. utemeljio je Kongregaciju Rimske i Opće inkvizicije, kasnijeg naziva Kongregacija Svetog oficija, s današnjim nazivom Kongregacija za nauk vjere.⁹² Sveti oficij inkvizicije u Mlecima je djelovao dva i pol stoljeća te je sačuvano dvjestotinjak zapisa o procesima vođenim protiv Hrvata. U navedenim zapisima nalazi se i ime Marka Antuna de Dominisa.⁹³

⁸⁶ "Inkvizicija", *Hrvatski povijesni portal*, <http://povijest.net/inkvizicija/>, 3. 4. 2018.

⁸⁷ Isto, 3. 4. 2018.

⁸⁸ "Hereza", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25128>, 3. 4. 2018.

⁸⁹ Šanjek, 2000: 222.

⁹⁰ "Inkvizicija", *Hrvatski povijesni portal*, <http://povijest.net/inkvizicija/>, 3. 4. 2018.

⁹¹ Šanjek, 2000: 226.

⁹² Golub, Ivan, "Marko Antun de Dominis u Arhivu Svetog oficija", *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar*, zbornik radova, ur. Vesna Tadjina-Gamulin, Split, 2006: 162.

⁹³ Šanjek, 2000: 232.

NIKOLA MODRUŠKI

Luka Špoljarić, jedan od istraživača koji se u širokoj domeni bavio djelom i životom Nikole Modruškog, ističe kako je on bio intelektualac svojeg vremena, ali u isto vrijeme donosi kako je nevjerojatna činjenica da je lik koji je najslabije istražen s obzirom na svoju važnu crkvenu i političku karijeru. Modruški je poznat između ostalog i kao branitelj glagoljice, u svom je vlasništvu imao i bogatu knjižnicu koja je kasnije, nakon njegove smrti u apostolskoj knjižnici bila kolekcijski temelj.⁹⁴ Osim po svom izuzetnom radu na području crkvene i kulturne djelatnosti, Nikola Modruški spada i u krug poznatih hrvatskih humanista 15. stoljeća. No, velika većina njegovih djela nije istražena,⁹⁵ a kako donosi Serafin Hrkać, Nikola Modruški zbog kvalitete svog rada nije zaslužio da bude u redu najmanje poznatih pisaca našeg područja.⁹⁶

PODRIJETLO

Kad se govori o podrijetlu Nikole Modruškog postavlja se pitanje kako je jedan čovjek iz provincijskih redova mletačke vlasti postao biskupom Modruša i pod tim imenom ostao zapamćen u povijesti.⁹⁷ Nikola Modruški rođen je oko 1427., sam za sebe piše da je "patria Ascrivensis", a spominje se kao "Nicholaus de Catharo" i "Nicolaus Machiniensis de Catharo". "Patria Ascrivensis" i "Nicholaus de Catharo" znači da je bio iz Kotora ili okolice, a "Nicolaus Machiniensis de Catharo" znači da je bio iz Majina kraj Kotora.⁹⁸ Podrobniju tezu o podrijetlu donosi Špoljarić iznoseći kako se u ranijoj povijesti u zapisima pojavljuje kao *Nicholaus de Catharo*, na dva mjesta zabilježen je kao *Nicolaus Machin*, to jest *Nicolaus Machinensis de Catharo*. Teza da je *Machin/Machines* ime obitelji Majin, a *de Catharo* oznaka patrije, proizašla je iz činjenice da su dva atributa u prezimenu te da uz *de Catharo* na jednom mjestu dolazi nesklonjivo ime *Machin*, a na drugom pridjev *Machiniensis*. Potvrda ovome je

⁹⁴ Špoljarić, "Politika...", 2014: 1-2.

⁹⁵ Kurelac, 1988: 126.

⁹⁶ Hrkać, 1976: 145.

⁹⁷ Špoljarić, 2014: 69-70

⁹⁸ Kurelac, 1988: 126.

obitelj Majin (*Machinich*), koja je od sredine 14. stoljeća prisutna u Kotoru i darovnica Stjepana Frankopana iz 1457. Martinu Oštrihoviću, u kojoj stoji na hrvatskom jeziku: "opat Mikula, ki biše rodom iz Kotora."⁹⁹ Jadranka Neralić navodi kako Nikola Modruški pripada patricijskoj obitelji Paskvali,¹⁰⁰ odnosno da je Nikola nećak Marka, klerika kotorske dijeceze, koji je podrijetlom Paskvali, a bio je voditelj biskupovog kućanstva, njegov tajnik i ispovjednik u Papinskoj Državi. U prilog tome ne ide činjenica da nema dokaza i da se nigdje on ne bilježi kao *de Pasqualibus*. Isto tako, pretpostavlja se da bi se Nikola, da je podrijetlom bio iz patricijskih redova, tako i bilježio. Najpoznatiji, ali i jedini kotorski dokument gdje je riječ o Nikolinom podrijetlu je onaj kotorske općine, gdje se naviješta da će "ovih dana gospodin Nikola, naš najdostojniji građanin, biskup modruški, doći s papinskim galijama u posjet svojoj domovini".¹⁰¹ Ovaj dokument iz 1472. iznosi kako je Nikola građanin, a ne iz roda patricija. Jedino se može zaključiti da je zahvaljujući imovinskom bogatstvu Nikolina obitelj mogla biti rodbinski povezana s patricijskom obitelji Paskvali.¹⁰²

Kao i mnoštvo intelektualaca mletačke Dalmacije, pretpostavlja se da je Nikola osnovno školovanje završio u svom gradu te da je školovan u kotorskoj komunalnoj školi pod tradicionalno obrazovanim svećenstvom. Iako je to vrijeme kada u Dubrovnik i komune na srednjem Jadranu pristižu učitelji humanizma, u redovima učitelja kotorske komune 15. stoljeća ni jedan nije bio humanist. Nikola je poznat i kao humanist, no što se tiče obrazovanja, on to nije bio.¹⁰³ Filozofiju i teologiju studirao je u Veneciji od 1434. do 1455., gdje mu je profesor bio Paolo della Pergola (1421. – 1454.).¹⁰⁴ Da je tada Nikola bio đak Paola, osporava Špoljarić, donoseći kako je to Kurelac krivo protumačio iz navoda Giovannija Mercatija koji je pri tome mislio na godine kad je Paolo bio učitelj u Veneciji.¹⁰⁵ U *Scuola di Rialto* u Veneciji je Nikola, kako sam donosi u svom prvom djelu *Dijalog o sreći smrtnika* iz 1462., boravio "mnoge godine" nakon što je otišao iz Kotora¹⁰⁶ i napominje kako je te godine proveo u društvu Domenica Bragadina koji je 1454. naslijedio Pergolu. Ta škola bila

⁹⁹ Špoljarić, 2014: 70-71.

¹⁰⁰ Neralić, 2003: 15.

¹⁰¹ Špoljarić, 2014: 71.

¹⁰² Na istom mjestu.

¹⁰³ Isto, 72.

¹⁰⁴ Kurelac, 1988: 126.

¹⁰⁵ Špoljarić, 2014: 74.

¹⁰⁶ Isto, 72.

je skolastička, a Pergola je svoja predavanja bazirao na djelima Aristotela.¹⁰⁷ Poimanje Nikole kao humanista ne ide u prilog činjenici da je Paolo della Pergola bio poznat i kao protivnik humanističke retorike, ali je predavao ostale predmete kao što su teologija, etika, metafizika, logika i filozofija prirode.¹⁰⁸ Pripremanje mladih iz redova mletačkih patricija za javni život bio je cilj školovanja po Aristotelovim načelima. Po studijama donosi se zaključak kako je Nikolino školovanje predvođeno Paolom della Pergolom bilo s temeljima skolastike, a ne humanizma.¹⁰⁹ Inače, *Scuola di Rialto* za vrijeme Paola della Pergole nije davala diplome studentima, a starija literatura navodi kako je Nikola u Veneciji, pod Pergolom, stekao svoj doktorat. Padova je bila jedini grad na čijem su se studiju Mlečani smjeli dalje školovati. Špoljarić smatra kako je vrlo moguće da je Nikola, kao i njegovi suvremenici, svoj doktorat stekao u Padovi, s obzirom na to da nisu sačuvani izvori o Nikolinim studentskim danima. U prilog tome ide i činjenica da je Nikola bio u jako dobrim odnosima s pripadnicima mletačkog crkveno-političkog višeg staleža, kao i obrazovna strategija Mletačke Republike koja je bila zakonom definirana, a i putovi njegovih suvremenika ukazuju na to da je obrazovanje i doktorat stekao u Padovi. Ali, isto je tako moguće da je velik dio studija boravio u Padovi, a doktorat stekao negdje gdje je bio jeftiniji. "Fakultet teologije" bio je svojevrsna konfederacija sačinjena od *studia* raznih prosjačkih redova koji su od Padovanskog sveučilišta imali pravo na autonomiju. Nikolina knjižnica koja se jednim dijelom sastojala od skolastičkog sadržaja i koja je nastala kasnije u Papinskoj Državi te naglasak na teologiji franjevačkih skotista u *Scuola di Rialto* navode na pretpostavku da je franjevački *studium* vezan uz samostan sv. Antuna u Padovi bio mjesto u kojem je Nikola stekao teološku naobrazbu.¹¹⁰ Na temelju onoga što Nikola piše u *Dijalogu o sreći smrtnika*, izvlači se i pretpostavlja kronologija godina vezana za Nikolin život, odnosno školovanje. Naime, on u svom djelu donosi raspravu između Paola della Pergole, Domenica Bragadina (1424. – 1484.; Paolov nasljednik), Ivana iz Cezareje, za kojeg se ne zna podrijetlo, i sebe. Nikola spominje veliku razliku u godinama između njega i Ivana, dok se zaključuje da su on i Bragadin generacija, jer Nikola ne spominje dobnu razliku između njih dvojice. Neka literatura donosi kako je Nikola

¹⁰⁷ Špoljarić, 2012: 30.

¹⁰⁸ Špoljarić, 2014: 72.

¹⁰⁹ Špoljarić, 2012: 31.

¹¹⁰ Špoljarić, 2014: 73-74.

rođen "prije 1427. godine" i ako je Bragadin rođen 1424., onda je Nikola rođen "oko 1425."¹¹¹ Nikola je titulu senjskog biskupa stekao u studenom 1457., "bez naznake o izdavanju oprosta zbog neispunjavanja kriterija propisane dobi od trideset godina (*de defectu aetatis*).¹¹² Logičnim, kronološkim slijedom, ako je Nikola rođen oko 1425., nakon škole u Veneciji u Padovi studira od kraja 1440. te oko 1455. postaje doktor teologije.

Unutar mletačkih su škola bile velike šanse za stvaranje novih poznanstva u krugu intelektualaca, što se kasnije pokazalo isplativim po pitanju karijere. Poznanstvo u mletačkim krugovima omogućilo je Nikoli uspjeh nakon što je otišao s ugarskog dvora 1464. Svoje djelo *O utjesi (De consolatione)* posvetio je biskupu Vicenze Marcu Barbu (1420. – 1491.), nakon što je došao u Papinsku Državu. Isto tako, svoju raspravu o psalmima posvetio je biskupu Feltrea, Angelu Fasolu (1426. – 1490.), koji je u isto vrijeme studirao u Padovi kad i Nikola. Knjige je kupovao od Domenica Dominicija (1416. – 1478.), koji je bio brescianski biskup. Za Nikolin uspjeh u Papinskoj Državi zaslužna su ta trojica, koja su kao prelati uživali povjerenje pape Pavla II. Valja naglasiti još jednu činjenicu kad je riječ o Nikolinim poznanstvima. Naime, 1473. poslan je nalog mletačkom poslaniku u Rimu, čiji mu sadržaj nalaže kako mora zagovarati kod pape da Nikola zapovijeda papinskom flotom jer je Nikola "prelat čvrsto naklonjen našim interesima".¹¹³ Nikolin vrhunac karijere bio je u vrijeme Francesca della Rovere (1414. – 1484.), poznatijeg kasnije kao papa Siksto IV. Naime, od 1444. do 1451. Francesco della Rovere obavlja posao predavača na teologiji u Padovi, kad je navodno i Nikola svoje studentske dane tamo provodio.¹¹⁴

¹¹¹ Isto, 75.

¹¹² Isto, 74-75.

¹¹³ Isto, 76.

¹¹⁴ Isto, 75-76.

CRKVENA I POLITIČKA KARIJERA

Već 1457. Nikola postaje komendatarni opat benediktinskog samostana sv. Lucije u Jurandvoru kraj Baške na Krku, u kojem se nalazila poznata glagoljska ploča koja spominje kralja Zvonimira.¹¹⁵ Papa Kalist III. (1455. – 1458.) piše da je, nakon opata Mateja, krčki biskup Franjo predao opatiju "Nikoli Majinu, kleriku kotorske dijeceze".¹¹⁶ Oporuka krčkog kneza Ivana Frankopana donosi kako je krčki biskup Franjo u listopadu 1456. premješten u Krbavu za biskupa tamošnje biskupije. Vrlo vjerojatno, početak svoje crkvene karijere Nikola može zahvaliti prethodnom školovanju jer je unutar Mletačke Republike poznat standardni obrazac za karijeru te su svoje učenike slali u Padovu i oni bi često, nakon studija, bili na vodećim pozicijama pa su tako u Crkvi bili klerici, a laici u državnim redovima.¹¹⁷ Knez Ivan Frankopan, vladar otoka Krka je, nakon što je Nikola postavljen za opata, od pape tražio da na to mjesto bude postavljen Marin de Maffeis, inače krčkog podrijetla, što se na posljetku i dogodilo kad je Franjo premješten u Krbavu. Najpoznatiji među Frankopanima bio je Stjepan, brat Ivana, koji je bio vladar Modruša i vrlo vjerojatno je on igrao ulogu u premještanju biskupa Franje u Krbavu. Stjepan je uz pomoć Franje izbio premještanje biskupskog sjedišta iz Krbave u Modruš (1460.). O darovnici Stjepana Frankopana Martinu Oštrihoviću iz 1457. već je bilo spomena, a ona donosi i kako je Nikola, bez obzira na to što je bio opat sv. Lucije, zajedno s biskupom Franjom otišao s Krka na posjede koji su bili pod Stjepanom.¹¹⁸

Nikola je kao opat malo vremena proveo na Krku te je 14. studenoga 1457. postao senjski biskup. U vrijeme kada je Nikola bio senjski biskup, papa Pio II., uz prethodno sugeriranje kneza Stjepana Frankopana, osnovao je 5. ožujka 1460. Otočku biskupiju, a 4. lipnja 1460. premješta sjedište Krbavske biskupije u Modruš. Za biskupskom stolicom seli se i Franjo.¹¹⁹ Senj je bio važan grad Frankopanima, pa je Nikolino imenovanje za senjskog biskupa zasigurno povezano s njegovim dobrim odnosima s knezom Stjepanom i biskupom Franjom. Nikola je titulu senjskog biskupa

¹¹⁵ Žic, 1938: 52.

¹¹⁶ Špoljarić, 2014: 76.

¹¹⁷ Isto, 76-77.

¹¹⁸ Isto, 77-78.

¹¹⁹ Žic, 1938: 52-53.

obnašao od studenog 1457. do ožujka 1461., no pisanih izvora o tome nema.¹²⁰ Godine 1459. Nikola sudjeluje, zajedno s biskupom Franjom Modruškim i knezom Stjepanom Frankopanom, na crkvenom skupu u Mantovi, koji je organizirao papa Pio II. (Eneja Silvije Piccolomini). Skup je organiziran u svrhu obrane od Osmanlija.¹²¹

Kako je već u povijesnom kontekstu spomenuto, u vrijeme kad Nikola postaje senjskim biskupom, biskupija je oslabljena, pa mjesto senjskog biskupa nema preveliko značenje te biskupija još više slabi 1460. osnivanjem Otočke biskupije. Modruška biskupija u to vrijeme ima veće prihode nego Senjska, koja je obuhvaćala samo mali prostor senjske župe. U borbi između Matije Korvina i cara Fridrika III. za ugarsko prijestolje, braća Frankopani su bili podijeljeni pa je Nikolina uloga bila posrednička unutar obitelji, a samim time čini se da je kao senjski biskup više bio posvećen rješavanju lokalnih problema. Tek nakon što je postao modruški biskup 1461. dobiva na važnosti, zbog svojih odnosa s ugarskim dvorom i papinskom kurijom.¹²² O Nikolinu boravku u Mantovi svjedoče sastav ugarskog poslanstva koji papa Pio II. navodi u svojim *Komentarima* i pismo Matije Korvina Francescu Sforzi, tadašnjem vojvodi Milana. Papa Pio II. donosi: "Bosanski su poslanici napustili Mantovu prije no što se saznalo za izdaju, o kojoj je prvo javljeno ugarskim poslanicima. To su bila dva biskupa, čanádski i senjski, zajedno s hrvatskim knezom Stjepanom – po podrijetlu Rimljaninom iz roda Frankopana, koji je davno dao najsvetijeg papu Grgura, slavu i uzor svih svećenika te jednim učenjakom iz Trevisa kojeg je Pio kasnije imenovao biskupom u Dalmaciji".¹²³ Ovo se dakle odnosi na prisustvovanje kneza Stjepana Frankopana i čanadskog biskupa Alberta Hangácsija te senjskog biskupa Nikole Kotoranina.¹²⁴ U svom pismu 1459. Matija Korvin piše kako u Mantovu šalje čanadskog biskupa Alberta, kneza senjskog, krčkog i modruškog Stjepana Frankopana, krbavskog biskupa Franju i ostrogonskog lektora Simona.¹²⁵ Pismo ne budi sumnju kako Nikola nije bio na kongresu, već da mu je

¹²⁰ Špoljarić, 2014: 78.

¹²¹ Kurelac, 1988: 126.

¹²² Špoljarić, 2014: 79.

¹²³ Isto, 80.

¹²⁴ Na istom mjestu.

¹²⁵ Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankopani, Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od godine 1118. do godine 1480.)*, Zagreb, 1901: 245.

prisustvovao, uz veliku pratnju Franje i Stjepana, pa ga je papa svrstao među službene poslanike.¹²⁶

Nakon što je modruški biskup Franjo umro, papa je iz Senja u Modruš preselio Nikolu. Senjsku biskupsku stolicu je naslijedio augustinac Marko iz Rijeke te Nikola 18. svibnja 1461. postaje modruški biskup.¹²⁷ Špoljarić navodi kako je to bilo u ožujku 1461.¹²⁸ Nikola je u povijesti ostao kao Nikola Modruški, iako je par godina bio senjski biskup, ali je i kao modruški biskup puno vremena bio izvan Modruša. Godine 1460. papa Pio II. poslao je Nikolu na bosanski dvor kod kralja Stjepana Tomaševića, i dok Žic navodi kako nisu poznate okolnosti zašto ga je papa poslao u Bosnu,¹²⁹ Kurelac donosi kako je Nikola otišao zbog osmanske prijetnje Bosni.¹³⁰ Jednu od strahota koje je vidio u Bosni prenosi u svom djelu *O poniznosti (De humilitate)*.

Nikola se kao modruški biskup vrlo brzo našao između sukoba krbavskih knezova Kurjakovića i modruškog kneza Stjepana Frankopana. Sukob je izbio jer su se Kurjakovići protivili preseljenju sjedišta biskupije iz Krbave u Modruš 1460., a Nikola je to odobravao. To ga je koštalo, jer ga je 1462. krbavski knez Karlo zarobio i potom Ivan Kurjaković držao u tamnici. Na taj su način pokušali od pape iznuditi da se sjedište biskupije vrati u Krbavu ili da se osnuje posebna biskupija u Krbavi. Nikola je pomoć zatražio od zadarskog nadbiskupa Maffea Vallaressa (1415.-1496.). Poznato je da je zadarski nadbiskup odgovorio Nikoli, a drugo pismo je bilo za kneza Ivana kojeg moli da oslobodi modruškog biskupa jer da je u pitanju nasilje koje se ne bi toleriralo ni Osmanlijama. Nikoli je zadarski nadbiskup pisao da radi sve što može da ga oslobodi. Važno je svakako naglasiti da su pisma uspjela ostati sačuvana.¹³¹ Pisma zadarskog nadbiskupa Maffea Vallaressa nalaze se u Vatikanskoj apostolskoj biblioteci, u knjižnici *Barberiniana*. O slučaju otmice sadržano je nešto u izvješću mletačkog Vijeća umoljenih, ali i u buli pape Pia II. iz Vatikanske tajne pismohrane. Zadarski nadbiskup je u pismu koje mu je uputio modruški biskup saznao i da Krbavski knezovi traže da im Nikola zagovara oprost grijeha kako ih ne bi snašla crkvena kazna jer su ga oteli te žele da Nikola snosi odgovornost za cijelu situaciju.

¹²⁶ Špoljarić, 2014: 80.

¹²⁷ Žic, 1938: 53.

¹²⁸ Špoljarić, "Politika...", 2014: 5.

¹²⁹ Žic, 1938: 53.

¹³⁰ Kurelac, 1988: 126.

¹³¹ Žic, 1938: 53-54.

Isto tako, ako će ga pustiti iz tamnice, Nikola mora prisegnuti, a nadbiskup osobno garantirati da će ispoštovati zahtjeve Krbavskih knezova. Sadržaj pisama donosi kako je zadarski nadbiskup sugerirao Nikoli Modruškom da prihvati uvjete, ali i da će napraviti sve da se slučaj okonča u miru kad oslobode modruškog biskupa, no nadbiskup nije pristao osobno garantirati.¹³² Nakon nekog vremena Nikola Modruški je pušten iz tamnice, no ne zna se točno kojeg datuma. Vjerojatno je biskup otet u svibnju ili lipnju, a pušten je krajem srpnja ili početkom kolovoza.¹³³ Mislav Elvis Lukšić iznosi djela i autore koji se i u kojoj mjeri dotiču ove teme i s kojim tezama.¹³⁴

Baveći se još malo Nikolinim poslanstvom u Bosnu, Špoljarić donosi kako se često u historiografiji navodi prvo Nikolino poslanstvo u Bosnu za vrijeme treće godine Piova pontifikata. To razdoblje bi bilo između 19. kolovoza 1460. i 18. kolovoza 1461. U djelu *O poniznosti* Nikola piše o tome: "U trećoj godini pontifikata pape Pija, kad sam bio legat kod bosanskog kralja, jedan od mojih ljudi slučajno je zarobljen prilikom turske invazije na to kraljevstvo. Nakon što mu je neki Skit iz redova turskih plaćenika tjeran nezasitnom proždrljivošću zubima odgrizao nos i uši te ih pojeo, iščupao mu je i srce te ispio iz njega svu krv i to, kako se moglo vidjeti u njegovu pogledu i gestama, takvom požudom i nezasitnošću kao da se radilo o najslađem vinu".¹³⁵

Giovanni Mercati prvi je uputio na ovu misiju. Mladen Ančić misli kako je Nikola bio papin legat od 1461. do 1463., a isto donosi i Srećko M. Džaja.¹³⁶ Zahvaljujući poziciji na čelu Modruške biskupije i kao desna ruka Stjepana Frankopana, Nikola je bio povezan s ugarskim dvorom i Rimom, pa valja naglasiti kako je zimu 1462. boravio kod Ivana Viteza koji je u to vrijeme bio varadinski biskup. U djelu *Dijalog o sreći smrtnika*, koje je poslao papi Piu II., navodi kako je to djelo posvećeno Vitezu, kod kojega je vrijeme proveo "u društvu mnogih učenih ljudi, u Vitezovoj »izvanrednoj knjižnici okružen bezbrojnim knjigama slavnih ljudi«. "¹³⁷ Njegovu povezanost s tim "učenim ljudima" iskazuje kroz rečenicu "presretna zima koje ću se uvijek sjećati".¹³⁸

¹³² Lukšić, Mislav Elvis, "Zatočeništvo Nikole Modruškog kod Krbavskih knezova g. 1462.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, No. 42., 2000: 105.

¹³³ Isto, 145.

¹³⁴ Vidi u: Lukšić, 2000: 105-144.

¹³⁵ Špoljarić, 2014: 81.

¹³⁶ Na istom mjestu.

¹³⁷ Špoljarić, "Politika...", 2014: 6.

¹³⁸ Na istom mjestu.

Predvođeni Vitezom ti su ljudi bili ugarski prelati i zajedno su predvodili kraljevu djelatnost.

POSREDNIK – PAD BOSANSKOG KRALJEVSTVA

Nikolin uspjeh se očituje i u povezanosti s papom, pa je tako nakon dvojice papinih legata, ninskog biskupa Natalea Giorgia i splitskog nadbiskupa Lorenza Zane,¹³⁹ i nakon Nikolinog zatočeništva u tamnici, događaja koji su se nerijetko tada događali, papa imenovao Nikolu svojim legatom 11. prosinca 1462. te Nikola odlazi na bosanski dvor kod Stjepana Tomaševića, a vidjet ćemo da nakon toga Nikola odlazi i na ugarski dvor kod Matije Korvina.¹⁴⁰ Ova odluka pape svakako je bila povezana s ulogom Frankopana u odnosu s kraljem i Rimom te njihovom zajedničkom borbom protiv Osmanlija. Papini legati u Bosni su trebali "osigurati provođenje unijatske politike prema pripadnicima Crkve bosanske i učvrstiti položaj kraljevstva uoči neminovnog osmanskog napada".¹⁴¹ Kao takav, Nikola je bio zadnji papin legat na bosanskom dvoru.¹⁴²

S obzirom na međudržavnu situaciju, Nikolin je zadatak, kao papina poslanika, bio vrlo osjetljiv jer je pokušao stvoriti jedinstveni angažman vladara i kršćanskih država, sve u svrhu otpora osmanskoj prijetnji. Kralj Stjepan Tomašević prestao je sultanu plaćati danak kako bi dokazao da optužbe koje dolaze protiv njega, da tajno pregovara s Osmanlijama, nisu istinite. Kako je Matija Korvin Stjepana Tomaševića smatrao svojim vazalom, razumljivo je da nije bio zadovoljan kad se Stjepan okrunio, a Korvin nije još imao onu pravu krunu sv. Stjepana. Između dviju strana, Nikola je morao pametno odigrati. Kod Matije Korvina imao je sreće te je uspio u pokušaju da ugarski vladar prihvati krunidbu Stjepana Tomaševića. Cilj je bio spriječiti tenzije između dvojice vladara, ali i mir unutar kršćanskih država usmjerenih k borbi protiv Osmanlija. Ovo međudjelovanje postalo je važno jer je time Korvin u vojnom smislu ostao na području Bosne, ali i Balkana te je tako opstala kršćanska obrana od Osmanlija. Ivan Vitez od Sredne u to je vrijeme bio Matiji Korvinu savjetnik i kancelar te se pretpostavlja, s obzirom na to da su Nikola Modruški i Ivan Vitez bili u dobrim

¹³⁹ Isto, 5-6.; više o Ivanu Vitezu u: Miroslav Kurelac, "Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405-1472)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 12, 1983: 21-34.

¹⁴⁰ Kurelac, 1988: 127.

¹⁴¹ Špoljarić, "Politika...", 2014: 6.

¹⁴² Na istom mjestu.

odnosima, da je Ivan Vitez pomogao Nikoli u svezi ove situacije, isto kao i kaločki biskup Stjepan Varda s kojim je Nikola bio u prisnim, prijateljskim odnosima, a spadao je u moćnije osobe na kraljevom dvoru u Ugarskoj.¹⁴³ Nikola je došao u Bosnu kralju Stjepanu Tomaševiću s idejom da ovaj protjera Osmanlije iz otetih tvrđava, što je kralj i pokušao no Osmanlije su pružale jak otpor. S time je Nikola kod bosanskog kralja neslavno prošao.

Nikola se okreće Ugarskoj, odnosno odlazi k Matiji Korvinu kako bi zatražio njegovu vojnu pomoć, i iako je Korvin pristao, to je bilo bezuspješno jer su Korvina izdali njegovi podanici kod kuće.¹⁴⁴ Bosna je nedugo nakon toga pala, a Osmanlije su zarobile i pogubile kralja Stjepana Tomaševića. Tada je Matija Korvin za hrvatsko-dalmatinskog bana postavio Stjepana Frankopana i poslao ga u Rim, Veneciju i Ferraru, a Nikola Modruški pod dvostrukim poslanstvom odlazi u Veneciju i Dubrovnik.¹⁴⁵ Žic u svom radu donosi i dio zapisa iz Nikolinog, kako ga on navodi najodličnijeg djela *Obrana crkvene slobode (Defensio ecclesiasticae libertatis)*, koje se nalazi u Vatikanskoj knjižnici, o pokušaju da se Bosna spasi:

"Dok se to tako zbivalo, Turčin osvoji čitav Ilirik, koji se sada zove Bosna. U tome su ga podupirali bogumilski raskolnici, koji su bili pokršteni (naime vraćeni u katoličku crkvu) protiv svoje volje, i kojima je bosanski kralj bio povjerio najutvrđenije gradove svoga kraljevstva, ne bi li dobročinstvima i častima stekao njihovu vjernost. Pored toga je Turčin zarobio samog kralja Stjepana i umorio ga, a njegovu je kraljevstvu učinio vrlo velike štete i zadao teške jade. Zamalo da nijesam stradao i ja, koji sam bio onamo poslan od pape. Izgubio sam devetnaest svojih pratioca, a sâm sam jedva iznio živu glavu nakon premnogih pogibli i nevjerojatnih napora više Božjom pomoću nego ljudskom".¹⁴⁶

Spletom okolnosti i dugim nizom godina pripremanja samog teritorija za konačan napad, Osmanlije su zauzele Bosnu jer je, s obzirom na cijelu situaciju, prijašnjim provalama i nedostatnim reagiranjem "kršćanskih vladara" Europe, pad Bosne bio neizbježan.¹⁴⁷ Osmanlije su osvojile Bosnu silovito i brzo te je dio stanovništva

¹⁴³ Kurelac, 1988: 127.

¹⁴⁴ Žic, 1938: 54.

¹⁴⁵ Špoljarić, "Politika...", 2014: 7.

¹⁴⁶ Žic, 1938: 54-55.

¹⁴⁷ Kurelac, 1988: 128.

protjeran, a zemlja gospodarski i demografski osiromašena. Osmanski kroničari trude se opravdati to djelo, dok mletački ne objašnjavaju postupke već samo donose opis situacije. Što se tiče Ugarske, odnosno Matije Korvina, on je tada bio u borbi za ugarsko prijestolje s Fridrikom III., pa mu intervencija na područje Bosne nije bila prioritet te je smatrao kako je sultan na lukav način osvojio Bosnu, odnosno na prevaru, a ne s pomoću oružja. Vrlo često se u izvorima prenosilo kako je "heretičkom izdajom" Bosna pala, a ta je terminologija pripadala Rimskoj kuriji. U modernijoj historiografiji bosanski krstjani su prikazivani kao progonjeni, koji su Osmanlije smatrali oslobodiocima.¹⁴⁸ Srećko Džaja promatra djelo pape Pia II. *Komentari*, koje je jedno od najznačajnijih historiografskih djela 15. stoljeća. Pretpostavlja kako odlomak koji se odnosi na zbivanja u Bosni potječe iz studenog ili s početka prosinca donoseći kako autor nije pisao o ponovnom osvajanju Jajca u prosincu 1463. od strane Matije Korvina, a o čemu će biti riječi kasnije, i da taj ulomak stoji na kraju jedanaeste knjige, a dvanaesta knjiga djela je bila gotova u prosincu 1463. Autor se bavi i pitanjem izvora kojima se papa koristio kako bi napisao taj ulomak te zaključuje da mu je Nikola Modruški kao njegov legat predao izvješće o cijelom tom događaju pohoda na Bosnu u proljeće 1463. Svakako odlomak u djelu Pia II. donosi jezgru zbivanja s obzirom na to da je Nikola jako dobro bio upućen u situaciju. U to vrijeme Bosna se našla između Osmanskog Carstva i Ugarske koji su se uplitali u njezine unutarnje poslove, što dovodi do sve većeg feudalnog raspada, ali i lošeg stanja ekonomije i politike te u svemu tome bosanski kraljevi traže oslonac u Veneciji i Rimskoj kuriji. Venecija nije bila zainteresirana, dok Rimski kurija, usprkos zanimanju, zbog "veta ugarskih kraljeva" nije pripomogla.¹⁴⁹ Ugarski su kraljevi imali političke zahtjeve prema bosanskoj državi i njenoj biskupiji te su tražili svoja prava glede prihoda (sizerensko pravo), a što se tiče biskupije tražili su patronatsko pravo. Tek kad je Stjepan Tomašević okrunjen papinskom krunom, a taj događaj naljutio Matiju Korvina, kurija šalje pomoć koja je bila ustvari Nikola Modruški koji je diplomatskim putem smirivao tenzije. Na posljetku, Stjepan Tomašević je prekinuo veze sa sultanom i Bosna doživljava pad. Zaključak autora je da su na početku Osmansko Carstvo i Ugarska poremetili ekonomiju i politiku male države Bosne, da bi ju naposljetku uništili. Što se tiče "bogumilstva", autor zaključuje

¹⁴⁸ Džaja, Srećko M., "Ideološki i politološki aspekti propasti bosanskog kraljevstva 1463. godine", *Croatia Christiana periodica*, Vol. 10, No. 18, 1986: 206-207.

¹⁴⁹ Isto, 208-209.

da je Rimski kurija "stilizirala bogumilske *reliquiae reliquiarum* u bogumilski ideologem" kako bi prikrila svoj neuspjeh u Bosni.¹⁵⁰ U radu autor donosi tekst izvora o tom neminovnom događaju.¹⁵¹

Nikola Modruški je osobno sudjelovao u tim događanjima pa donosi svoje viđenje. Osim zauzimanja Bosne, opisao je i kako se dogodilo zarobljavanje Stjepana Tomaševića u Ključu, kao i zauzimanje kraljevskog grada Jajca. Papa Pio II. je Nikolu, poslije pada Bosne, poslao kao apostolskog legata u Budim Matiji Korvinu, u svrhu organiziranja protuofenzive zbog osmanskih prijetnji, jer je situacija zabrinula samog papu. U renesansnoj Ugarskoj Nikola širi svoja prijašnja poznanstva s poznatim osobama te je vrijeme provodio baveći se političkim i kulturnim stvarima. Matija Korvin šalje Nikolu u Veneciju, gdje je boravio sredinom listopada 1463., a vrativši se natrag dolazi u vojsku samog kralja kojeg je prethodno uspio nagovoriti na vojni pohod u Bosnu. U pohodu su sudjelovale neke od bitnih osoba Kraljevstva, kao što je ban Hrvatske Stjepan Frankopan, knez Martin Frankopan, varadinski biskup Ivan Vitez od Sredne, potom ban Slavonije Jan Vitovec, Emerik Zapolja, koji je bio prvi rizničar i kapetan, biskup kaločki Stjepan Varda, pečujski biskup Ivan Česmički i drugi. Nikola u svom djelu *Obrana crkvene slobode* donosi kako je oko sedamdeset gradova i tvrđava oslobođeno, kao i kraljevski grad Jajce. Pohod je trajao od listopada do kraja prosinca 1463. i uspjeh je posebice razveselio papu. Pomoć europskih zemalja, iako obećanu, nisu dobili, i uz hladnu zimu daljnji pohodi nisu nastavljeni.¹⁵²

Nikola je u ljeto 1464. otišao s dvora, i pri tome napustio i Ugarsku i Hrvatsku. Kurelac piše da se taj nagli Nikolin pokret zbio početkom 1464. Taman u to vrijeme kršćanske zemlje, predvođene papom Pijom II., s križarskom su vojskom bile u priprema kako bi konačno otjerali Osmanlije iz Bosne. Točni razlozi zašto je Nikola otišao nisu sigurno izneseni. Matija Korvin i Nikola su bili u dobrim odnosima, Nikola pišući o kralju za njega ima samo riječi hvale. Pretpostavka je da je Nikola otišao 1464. u Italiju zbog priprema vojnog pohoda predvođenog papom. Međutim, pohod nije uspio jer je papa Pio II. umro, no Nikola ostaje u Italiji. Glede Nikolinih prethodnih teških uloga, pretpostavlja se da postoji i drugi razlog zašto je otišao s

¹⁵⁰ Isto, 210.

¹⁵¹ Isto, 211-214.

¹⁵² Kurelac, 1988: 128-129.

ugarskog dvora, uzevši u obzir i činjenicu da se u Modruš nikad nije vratio. Nikola nije pisao o cijeloj ovoj situaciji, moguće i zbog toga što se želio vratiti u svoju biskupiju, pa da ne izazove napetosti, a područje Modruške biskupije bilo je u kraljevom vlasništvu ili pak zbog toga što je Korvin kao vladar uživao u Europi i Italiji naklonost većine političkih čimbenika.¹⁵³ Špoljarić donosi tekst iz djela Galeotta Marzija, koji je bio na ugarskom dvoru kad i Nikola, te koji priča zašto je Nikola otišao s dvora.

"...No biskup nije bio onakav kakvim se predstavljao. Bio je naočit i slatkorječiv čovjek, uglađenih manira, ali vuk skriven u janjećoj koži, koji je pretvaranjem, dvorjanskim trikovima i lažnim laskanjima, te zmijskim zagrljajem i Judinim poljupcem zavarao gotovu svu ugarsku gospodu, izuzev kralja... Pred takvim je čovjekom biskup Nikola načeo temu koja priliči ne biskupu i papinskom legatu, već najbjednijoj propalici. Pokušao je, naime, kraljevu naklonost steći optužujući sad ove sad one ugarske velikaše. Kralj je na to sve samo kimao glavom pretvarajući se kako mu sve vjeruje,... Biskup je nakon toga na osnovi tako bliskog odnosa s kraljem smatrao da ima utjecaj na njega i njegovo mišljenje... U međuvremenu se u Budimu, gdje se danas nalazi kraljevska prijestolnica, održavao državni sabor. Nakon što su se skupila sva gospoda kraljevstva, stigao je i Nikola, ništa ne sumnjajući, dapače uvjeren kako je kralj povjerovao njegovim optužbama. Kralj je tada pozvao Nikolu na stranu i pitao ga je li i dalje spreman pred velikašima razotkriti njihovu zavjeru protiv kralja. Uvjeren da do toga nikad neće doći, Nikola je odgovorio potvrdno. Kralj je na to zgrabio biskupa za ruku i odveo ga u sabor. Dok su se svi dizali i srdačno se obraćali biskupu, kralj je rekao: "Sad je vrijeme da napraviš ono što toliko želiš. Sad javno govori o onome što si mi često bio šaputao. Neka se razotkriju urote i izdaje među ovim velikašima za koje si ti saznao." Gledajući u tolika dostojanstvena lica gospode što su bili dobri prema njemu, od kojih je bio primio naklonost i darove, i od kojih nikada nikakvo zlo nije bio čuo, smeteni se biskup počeo cijelim tijelom tresti, da bi, kršeći ruke i pognuvši lice, na kraju ostao nijem. Tad mu je kralj rekao: "Da me ne zadržava poštovanje prema papi, sad bih pokazao da legatima nikako ne priliči sijati neslogu i nedužne velikaše dovoditi u pogibelj. Bježi i odlazi iz moga kraljevstva! Ako

¹⁵³ Isto, 131.

to ne učiniš u roku od dva dana, napraviti ću od tebe takav primjer da će cijeli svijet saznati kako kralj Matija ne podnosi ovakvu zlobu i nevaljalstva!"¹⁵⁴

Špoljarić smatra da je, bez obzira na to što autor nije osobno prisustvovao događajima, mogućnost da je to izmišljeno potpuno isključena. U prilog tome ide više dokaza, kao što su pisma iz 1465. kardinala Jacopa Ammannatija Piccolominiya (1422. – 1479.), koji je predstavljao ugarske interese u kuriji i bio blizu pape Pija II., a koji u tim pismima ne spominje Nikolu Modruškog koji je nedugo prije toga došao u Italiju k papi. Kardinal je pri Nikolinom dolasku u Rim bio njegov zaštitnik no spomena u pismima očito nije bilo zbog veza s papinskom kurijom i nedostatka potpore s ugarskog dvora. U dijelovima *Petrove lađice* i *Dijaloga o sreći smrtnika* vidi se kako Modruški svoju budućnost vidi na ugarskom dvoru do 1464., dok primjerice u djelu *O ratovima Gota* iz 1472. prenosi ne tako pozitivan prikaz Ugra.¹⁵⁵ Kurelac smatra kako je sukob ustvari potekao od samog kralja i da je Korvinu, kao apsolutnom vladaru, smetalo "da na dvoru ima tako snažnu ličnost kao što je bio Nikola Modruški".¹⁵⁶ Isto tako, Nikola je bio desna ruka Stjepanu Frankopanu, a 1464. Matija je oduzeo Stjepanu titulu bana Hrvatske.¹⁵⁷ Špoljarić zaključuje da je malo vjerojatno da bi se bez razloga kralj riješio Modruškog s kojim je bio i godinu prije u vojnom pohodu i to baš u trenutku kad su smišljali križarski pohod. Nikola je iza sebe imao najmoćnijeg hrvatskog velikaša Stjepana Frankopana koji ga je podupirao pa je ustvari Korvinov sukob s Modruškim bilo obračunavanje s Frankopanovim biskupom, a ne s papinim poslanikom. Iz Nikolinih djela *Dijalog o sreći smrtnika* i *Petrova lađica*, gledajući i Marziovo djelo, proizlazi da su, kako bi dobili naklonost na samom dvoru, zakulisnom igrom širili svoje interese.¹⁵⁸

Osmanska je vojska nerijetko upadala na područje Modruša i Krbave, napetosti između knezova Kurjakovića i Frankopana su se nastavile, a i tada između obitelji Frankopan nastupaju sukobi. Ta situacija dobro je poslužila Matiji Korvinu koji im je, osim što je proširio svoju vlast na modruški teritorij pod Frankopanima i sukobio se s njima, naposljetku oduzeo Senj 1469., grad koji je tim velikašima bio staro sjedište. Na čelu kraljeve vojske stajao je kapetan Blaž Mađar i za taj pothvat kralj je nabavio

¹⁵⁴ Špoljarić, "Politika...", 2014: 19-20.

¹⁵⁵ Isto, 18-21.

¹⁵⁶ Kurelac, 1988: 131.

¹⁵⁷ Isto, 131-132.

¹⁵⁸ Špoljarić, "Politika...", 2014: 22-23.

najamničke "crne trupe".¹⁵⁹ Osvajanje Senja zadalo je velik udarac velikaškoj obitelji. Time se otvorila i opasnost od osvajanja otoka Krka. Matija Korvin je kasnije za bana "kraljevina Dalmacije i Hrvatske, kao i Bosne i Slavonije" imenovao Blaža Mađara. Poslavši svoja dva izaslanika u Mletke, ban je pokušao urediti odnose između Senja i Mlečana, tražeći ih dopuštenje da Senjani mogu trgovati s Istrom i Dalmacijom te da iz Venecije mogu dovoziti žito i vino, dopuštajući im da imaju svog konzula u Senju, na što su Mlečani pristali. Matija Korvin je 1471. dao Senju staru slobodu.¹⁶⁰ Osim što je za bana postavio Blaža Mađara, ostrogonskog nadbiskupa Ivana Viteza stavio u tamnicu, a pečujskog biskupa Ivana Česmičkog protjerao, Matija Korvin je maknuo s važnih pozicija hrvatskog i ugarskog područja i ostale plemiće koji mu nisu odgovarali. Venecija ga je tada molila "da zapovijedi svom kapetanu Blažu da ne dira u knezove Frankopane"¹⁶¹ zbog osmanske opasnosti, ali kralj se oglušio te je njegov Blaž ratovao i haračio po teritoriju Modruša, Krbave i Gacke sve do Vrane. Poslije smrti Nikole Modruškog 1480., Matija Korvin je za modruškog biskupa postavio Antuna iz Zadra, dakle svog čovjeka, a s obzirom na to da je Nikola umro u Rimu, pravo na izbor kandidata je imao papa koji je postavio za modruškog biskupa Kristofora Dubrovčanina.

Izbijanjem sukoba između pape Siksta IV. i kralja Matije Korvina, zaključuje se da je kralju smetao papin kandidat u Modruškoj biskupiji jer se naime kralj i prije nego što je Nikola umro trudio situaciju nasljeđa stolice okrenuti u svoju korist. Tada se kralj pozvao na *jus patronatus* ugarskih kraljeva, odnosno "sredstvo dominacije u crkvenim pitanjima"¹⁶² te je obrativši se pismima i kardinalskom kolegiju i Sikstu IV., ali i Kristoforu Dubrovčaninu, opasno prijetio da će, u slučaju da se ne prizna njegov izbor, istupiti iz Katoličke crkve.¹⁶³ Ove prijetnje su ustvari bile dio Korvinove crkvene politike, jer je papa od njega tražio potvrdu za svog kandidata, a Korvin je ozbiljnim prijetnjama gurao svog kandidata. Kralj je godinama svoje ljude birao iz reda građanstva i nižih plemića, a nakon tužne sudbine Ivana Viteza od Sredne na njegovo mjesto su dolazili skoro svi stranci, kako bi lakše njima mogao upravljati. Tako je i novi kraljev kandidat na čelu Modruško-krbavske biskupije bio iz reda

¹⁵⁹ Kurelac, 1988: 132.

¹⁶⁰ Klaić, 1901: 261-264.

¹⁶¹ Kurelac, 1988: 133.

¹⁶² Na istom mjestu.

¹⁶³ Isto, 132-133.

građanstva, i kao takav nije predstavljao opasnost za samog kralja, dok je Kristofor Dubrovčanin bio pristaša kardinala Julijana della Rovere, poslije poznatijeg kao papa Julije II. Korvinu je područje Modruša bilo i od političke, ali i od strateške važnosti, pa bi s papinim izborom kandidata ustvari dobio nekog s ulogom koju je imao i Nikola Modruški kao apostolski legat. Pomalo se kralj trudio stvoriti nacionalnu crkvu neovisnu od pape, na čijem bi čelu bio državni vladar. Ugarska će, prema navodima samog Korvina, iskoristiti i simbol papinstva, odnosno trostruki križ, a ne dvostruki, čime bi se sugeriralo da je kralj preuzeo papinska prava. Postoji mogućnost da bi Nikolu, u slučaju da se vratio u Modruš, dopala tamnica kao i ostale ugledne ljude kojima je kralj odlučivao o sudbini. I velikaška obitelj Frankopana obraćala se za pomoć i papi i caru Fridriku, pa i Mlečanima, zbog Korvinove politike, ali i osmanskih prijatelja. Papa se nije upuštao u sukob s kraljem jer je Korvin imao dobre veze u Milanu, Napulju i Mantovi, a pratila ga je i stara slava oca, Ivana Hunjadija, poznatog u Europi po uspješnom ratovanju protiv Osmanlija. Kurelac pretpostavlja da je vrlo vjerojatno zbog svih događaja i pod utjecajem nekih viših interesa zagovarano da Nikola ostane u Italiji kako bi obranio svoju ličnost, ali i da ne bi situacija postala još napetija.¹⁶⁴

Modruški je u Italiji od 1464. Važan dio svoje karijere izgradio je upravo tamo, pa je tako ostao poznat kao diplomat, pisac, odličan govornik i branitelj glagoljice. U Papinskoj je Državi upravljao tvrđavom u Viterbu od siječnja 1464. do siječnja 1468., pa je otada do 1470. bio upravitelj grada Ascolija te od 1470. do 1471. upravitelj Fana i okolice.¹⁶⁵ Kao papin povjerenik prisustvovao je pripremanju papinske flote za vojnu akciju Siksta IV., čiji je cilj bila borba s osmanskom mornaricom i ratovi na Levantu. Jedno je vrijeme Nikola kao zamjenik kardinala Olivera Carafe čak upravljao flotom, a zajedno su protiv Osmanlija vodili kopnene i pomorske bitke uz maloazijsku obalu.¹⁶⁶ Hrkać piše da se ne zna točan datum povratka Nikole iz Azije, a da je kardinal Carafa u Rim došao 23. siječnja 1473., pa postoji mogućnost da se i Nikola tada vratio.¹⁶⁷ Donosimo Nikolino pismo upućeno njegovom štićeniku Francescu Materazziju na Rod, iz kojeg se jasno može iščitati njegovo nezadovoljstvo stanjem u Rimu i Italiji nakon što se vratio:

¹⁶⁴ Isto, 134-135.

¹⁶⁵ Hrkać, 1976: 148.

¹⁶⁶ Kurelac, 1988: 135.

¹⁶⁷ Hrkać, 1976: 148.

"Moj je položaj onakav kakav je položaj poštenjaka kad nema mjesta poštenju. Pohlepa i raskoš svagdje caruju: sve je podređeno sramotnim prohtjevima i pohoti. Vlast je u rukama Gaja Kaligule (misli na Petra Riarija). Vjera se izvrgnula u bludnu pohotljivost, za vrlinu nema pohvale. Sve je prigrabila jedna ruka. Sretna li tebe koji ne gledaš ono što sam ja prisiljen gledati malaksalim očima. Samo te Nebo nadahnulo kad si se latio tog divnog pothvata da od učena postaneš još učeniji i da ne vidiš bezobrazno likovanje brbljavaca i svodnika. Stoga uznastoj da s još većom voljom prioneš uz započeti posao, to više što se zasad ničega ne moraš kloniti koliko povratka na tlo Hisperije (Italije) za ove prežalosne vladavine. Što je žestoko ne može dugo potrajati. Zato se neki ne bez razloga nadaju da će se stanje doskora izmijeniti; a ako se ono promijeni, onda se poslije najveće tuge nadati najvećoj radosti. Stoga se u međuvremenu spremi tako da mogneš biti toj promjeni dorastao. Zdrav bio. Pisano u Rimu."¹⁶⁸

Godine 1474. Nikola je ponovno upravitelj grada Fana, upravitelj Spoleta postaje 1475., a iste godine od pape dobiva upravu u Dalmaciji, točnije u crkvi u Skradinu sve do 1479. Sljedeće godine Modruški postaje upravitelj i Todija. Papa ga je 1478. proglasio svojim poslanikom u Perugi¹⁶⁹ zbog sukoba Firenze i papinske države, gdje je naime kao pomoćnik kardinala Raffaelea Riarija sreo i Lorenza Medicija. Pretpostavlja se da je Nikola umro u Rimu prije 29. svibnja 1480. jer je na taj datum za modruškog biskupa papa Siksto IV. postavio Kristofora Dubrovčanina. Prije smrti Nikola je vrijeme provodio u augustinskom samostanu u Rimu blizu današnje Piazza del Popolo (Porta Flaminia). Modruški je pokopan u crkvi Santa Maria del Popolo. Na nadgrobnom spomeniku stajao je natpis njegove nećakinje Franjice iz Dubrovnika.¹⁷⁰ Taj je natpis nestao, ali je sačuvan prijepis.¹⁷¹

¹⁶⁸ Kurelac, 1988: 136.

¹⁶⁹ Hrkać, 1976: 148.

¹⁷⁰ Kurelac, 1988: 137-138.

¹⁷¹ Hrkać, 1976: 149.

DJELA NIKOLE MODRUŠKOG

Nikola Modruški je, iako zauzet raznim ulogama u Crkvi, ali i u politici, dio svog života posvetio pisanju. Većina njegovih djela, točnije rukopisa, nalazi se u rimskim knjižnicama. Osim toga, Modruški je prepisivao i skupljao rimske i grčke kodekse.¹⁷² Ujedno je bio aktivan po pitanju održavanja dobrih odnosa s ljudima koji su bili dio humanističkih krugova. U dobrim odnosima je bio s Ivanom Vitezom od Sredne, koji se družio s važnim imenima humanističkih krugova, kao što su Eneja Silvije Piccolomini – papa Pio II., Petar Pavao Vergerije, Galeotto Marzio (Galeottus Martius), Johannes Müller – Regiomontanus, kojem je Modruški bio podrška u književnom smislu, kao i Francescu Materazziju, te ostali. Uz mnoštvo prikupljenih knjiga i rukopisa, knjižnica Nikole Modruškog u Italiji smatra se za jednu od najvećih humanističkih knjižnica onog vremena. Osim jednog poznatog Nikolinog govora, ostala djela su u rukopisu: *De mortalium felicitate dialogus* (1464.), *Navicula Petri* (1460., 1464.), *De consolatione* (1465. – 1466.), *De humilitate*, *De bellis Gothorum* (oko 1473.), *De titulis et auctoribus psalmodiarum* (oko 1474.) i *Defensio ecclesiasticae libertatis* (oko 1479.). Spis *Oratio Nicolai Segundini, episcopi Modrusiensis, De Constantinopolis expugnatione* (1453.) je izgubljen.¹⁷³ Tiskana su djela: *De mortalium felicitate*, poznati govor *Oratio in funere reverendissimi domini d. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reverendo patredomino Nicolao episcopo Modrussiensi* i *Glagoljsko pismo*.¹⁷⁴

S obzirom na sačuvano, slijedi kratak opis djela Nikole Modruškog.

De mortalium felicitate dialogus (Dijalog o sreći smrtnika)

Ovo je djelo Nikole Modruškog prvo koje je napisao nakon što je otišao od varadinskog biskupa Ivana Viteza, kod kojeg je boravio u zimi 1462.¹⁷⁵ Djelo je fiktivan dijalog, potpomognuto literarno-teološko-filozofskim raspravama koje su bile tema u humanističkom krugu Ivana Viteza te je pisano po uzoru na Platona i

¹⁷² Na istom mjestu.

¹⁷³ Kurelac, 1988: 138-139.

¹⁷⁴ Hrkać, 1976: 149-150.

¹⁷⁵ Špoljarić, "Politika...", 2014: 5.

Cicerona.¹⁷⁶ Dijalog se ustvari vodi između sudionika škole koju je Nikola pohađao pod vodstvom Paola della Pergole te u Špoljarićevoj analizi uočavamo da je možda, između ostalog, upravo ovo djelo ostavilo utisak na samog papu kad je ponovno izabrao Nikolu kao svog poslanika u Bosnu 1462.¹⁷⁷ Naime, djelo koje je u nekoj mjeri odskakalo od crkvenih običaja i koje je pisao "u ime" Ivana Viteza, poslao je papi da ga pročita. Prošle su bile dvije godine kad ga je papa potvrdio te tek tad Ivan Vitez dobiva djelo koje je njemu posvećeno. Primjerak koji je bio za papu Pia II. danas se nalazi u Rimu, a u Beču je pohranjen onaj koji je Nikola poslao Ivanu Vitezu. Nikola je prilikom jedne rasprave kod Ivana Viteza zagovarao da čovjek, usprkos Božanskoj objavi, sam može pojmiti svrhu postojanja, odnosno zašto je stvoren, te na tu temu piše ovo djelo. U toj gnoseološko-teološkoj raspravi ostali sudionici nisu bili tog mišljenja, kao ni Ivan Vitez koji je tek nakon nekog vremena prihvatio tu tezu.¹⁷⁸ Kad je riječ o ljudskoj sreći, ona je usko povezana s intelektualnim uvidom. Teza Modruškog se zasniva na tome da za ljudsku sreću i samo shvaćanje svrhe življenja, osim neizostavnog "gledanja Boga", dolazi u obzir i ono filozofsko gledanje da čovjek sam, "prirodnim putem", može shvatiti svrhu postojanja. "Sreća smrtnika sastoji se u otvorenom i jasnom gledanju božanskog veličanstva",¹⁷⁹ što je svakako najveći cilj čovjekovog postojanja, no Modruški ljudsku sreću povezuje i s ljudskim znanjem. Dokazivanje povezanosti kršćanskog i filozofskog učenja ustvari je karakteristika humanističko-renesansnog razmišljanja te se pri odabiru tog najvećeg cilja ljudskog postojanja uzimaju u obzir i čovjekove prirodne potrebe, kao što je želja za spoznajom i želja za srećom.¹⁸⁰

Navicula Petri (Petrova lađica)

Petrova lađica posljednje je pronađeno djelo modruškog biskupa, sačuvano u rukopisnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a prije toga je pripadalo knjižnici Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Kurelac je u svom radu iz 1988.

¹⁷⁶ Hrkać, 1976: 150.

¹⁷⁷ Špoljarić, "Politika...", 2014: 6.

¹⁷⁸ Hrkać, 1976: 150.

¹⁷⁹ Banić-Pajnić, Erna, "Matematika i ljudska sreća (Prema Federiku Grisogonu)", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol. 19., No. 1-2 (37-38), 1993: 57.

¹⁸⁰ Isto, 57-58.

dao djelu današnje ime.¹⁸¹ Spis je posvećen kaločkom biskupu Stjepanu Vardi, a Nikola piše o vjernicima u Crkvi koji plove kao Petrova lađica koja je na olujnom moru na kojem je udaraju valovi. Tu lađu pogađaju vanjski i unutarnji neprijatelji, a sa sobom nosi grijeh. Vjernici u lađi često misle da ih je njihov Gospodar napustio, odnosno da spava te Nikola iznosi riječi Gospodinove: "Ego dormio et cor meum vigilat". Od Boga dolazi, osim dobrog, i zlo u obliku neke nesreće na svijetu, što Nikola veže i za svoje nedaće i nedaće svoje zemlje. Te nevolje su ustvari put i ovdje Nikola spominje apostole Petra i Pavla, koji su taj teški put također prošli, ali ističe da za sve te nevolje postoji viša sila, odnosno neki nadnaravni razlog.¹⁸² Zlo je glavna tema ove teološke rasprave. Djelo tumači razliku fizičkog zla nastalog od Boga i onog moralnog zla u obliku grijeha.¹⁸³

Teološka djela *Petrova lađica* i *Dijalog o sreći smrtnika* svjedočanstvo su vremena koje je Nikola proveo u krugu intelektualaca na ugarskom dvoru. Datiraju se negdje približno u isto vrijeme, jer se u posvetama Nikola očituje kao biskup Modruša, što bi djela svrstavalo u vrijeme između 1461. i 1464. "Državni poslovi od najveće važnosti" fraza je koju Nikola upotrebljava u jednom i drugom djelu, pa se zbog toga smatra kako je na djelima radio istodobno, što se nadovezuje na vrijeme kad je djela dao onima kojima ih je posvetio, a to je bilo 1463. kad se vratio pod zidine Jajca pod opsadom.¹⁸⁴ Djela su izraz Modruškog više kao skolastičara nego što bi ga se u to vrijeme moglo povezivati s humanizmom i koji se ujedno dokazuje kao teolog među ugarskim dvorjanima, no svakako valja naglasiti da se tragovi humanizma u njegovim djelima ne isključuju. Tako je *Dijalog o sreći smrtnika* u velikoj mjeri pisan onako kako je svoja filozofska i teološka djela formirao Ciceron i koja su gotovo sigurno u školi koju je pohađao Nikola, pod vodstvom Pergole, korištena kao izvor filozofskih škola iz doba antike.¹⁸⁵

¹⁸¹ Špoljarić, "Politika...", 2014: 2-3. (Špoljarić donosi i ostale autore koji su se bavili ovim djelom).

¹⁸² Kurelac, 1988: 141.

¹⁸³ Špoljarić, "Politika...", 2014: 14.

¹⁸⁴ Isto, 9-10.

¹⁸⁵ Vidi više u: Špoljarić, "Politika...", 2014: 14-18.

De consolatione (O utjesi)

Nikola Modruški ovaj traktat o tjeskobi piše u Viterbu, a posvetio ga je biskupu Vicenze, Marku Barbu, koji je bio rođak pape Pavla II.¹⁸⁶ Ovaj rukopis u kodeksu transkribirao je dvaput Evasio Leone, talijanski znanstvenik koji je u 19. stoljeću u Rimu pronašao ovo djelo. Dugo se smatralo da su rad i rimski rukopisi izgubljeni s obzirom na to da rad nije odmah objavljen kad je bio prepisan, ali Leoneov prijepis se čuva u talijanskoj knjižnici Biskupijskog sjemeništa u gradu Casale Monferrato. U Vatikanskoj knjižnici dva su rukopisa ovog djela te je drugo prepisao Stjepan Sabinski, a prvi je prepisivač ostao nepoznat. Djelo je potkrijepljeno citatima iz Biblije ili iz klasičnih starina te se ne zna postoje li ostali dijelovi s obzirom na ono što je poznato, a to je dio rasprave upućen Marku Barbu, na čiji je poticaj autor započeo pisati raspravu. Ovakva tematika nalazi se i u djelima Seneke i Cicerona.¹⁸⁷

Spomenuti treba još i Nevena Jovanovića, koji je usporedio djelo Nikole Modruškog *O utjesi* s djelom Marka Marulića *Evandelistar*.¹⁸⁸

De bellis Gothorum (O gotskim ratovima)

Ovo djelo pohranjeno je u Rimu u Biblioteci Corsiniana, a napisano je u četiri knjige, i zbog njegovog okrnjenog stanja od četvrte knjige postoji samo jedna stranica. Prva knjiga započinje govorom o Vlasima, gdje se navodi da je "Turčin, najstrašniji neprijatelj kršćana, poveo 12 tisuća plaćeničkih boraca protiv Uzan-Hasana, Perzijskog kralja".¹⁸⁹ Kako dakle Modruški očito nije znao ishod rata, djelo je nedvojbeno nastalo za vrijeme rata, odnosno svakako prije njegova kraja (1473.). Autor se pišući ovo djelo oslanjao na povjesničara Jordana, pa djelo ne prikazuje u potpunosti povijest Gota, a pri tome nema ni zabilježene posvete. Djelo dobiva na važnosti zbog stila i mjesta koja je autor osobno vidio i opisao te zbog prepričavanja novih događaja. Autor ovdje piše povijest, što nije prisutno u ostalim njegovim

¹⁸⁶ Isto, 24.

¹⁸⁷ Hrkać, 1976: 151.

¹⁸⁸ Jovanović, Neven, "Čitanje Modruškog Marulićem: *De consolatione* i *Evangelistarium*", *Colloquia Maruliana*, Vol. 8, 1999: 137-165.

¹⁸⁹ Hrkać, 1976: 151-152.

djelima, koja su moralno-filozofskog sadržaja.¹⁹⁰ Naime, podrijetlo Huna vezuje za teoriju povjesničara Jordana, to jest da su oni nastali kao posljedica spolnih odnosa vještica i demona. Nikola tome prilaže svoje svjedočanstvo, a radi se o djetetu koje je vidio u Senju za svoga službovanja. Naime, njegova ga je majka začela nakon što ju je, prema njezinu kazivanju, višekratno pohodio demon koji joj je dolazio u obliku njezina pokojna muža. To dijete s natečenim i izduženim licem podsjećalo je Nikolu na lica Huna koja je opisivao. Biskup Andrija, njegov prethodnik na senjskoj stolici, naredio da se tijelo mrtvacu probije kolcem. Kad su otvorili grob tijelo je bilo puno krvi i djelovalo je živo te tek nakon što su ga proboli ženu je prestao opsjedati demon.¹⁹¹

De humilitate (O poniznosti)

Ne zna se točno koje godine je Modruški ovo djelo napisao, ali se i ono čuva u Rimu u Knjižnici Corsiniana. To je asketsko-moralni spis iz kojeg se iščitava Nikolina pobožnost i učenost, ali je nepoznato kome je djelo posvećeno. Osamdeseti list donosi: "deveta knjiga. Stigli smo napokon k željenom cilju i ostvarenju tako žuđenih plodova... U skupljanju i sređivanju svega ovoga rado te imam pri ruci, moja predraga sestro u Gospodinu!"¹⁹² Djelo je u 9 knjiga i pretpostavlja se da je naslovljeno na Nikolinu nećakinju Franjicu iz Dubrovnika, onu čiji je bio nadgrobni natpis Modruškome te koja je bila franjevačka trećorednica. Kako se bilježi u istom kodeksu kao i prethodno djelo, možda je tada i nastao.¹⁹³

De titulis et auctoribus Psalmorum (O naslovima i autorima Psalama)

Djelo je sačuvano u obliku rukopisa u dvama kodeksima Vatikanske knjižnice. Posvećeno je feltrinskom biskupu Anđelu Fasolu vjerojatno nakon 1474. te se pretpostavlja da je tome prethodila želja tog biskupa zbog Nikolinih rečenica koje mu je uputio: "Dok sam bio u Rimu, tražio si od mene da obradim autore pojedinih psalama... Budući da sam tada učinio manje nego je bila tvoja želja i moja dužnost...

¹⁹⁰ Isto, 152.

¹⁹¹ Špoljarić, 2014: 85.

¹⁹² Hrkać, 1976: 152.

¹⁹³ Na istom mjestu.

sada, kad sam ugrabio malo više vremena i domogao se vlastite knjižnice, htio sam malo opširnije nego prije odgovoriti i svome duhu, s pravom najodanijem tvome dostojanstvu, i tvojoj bogoljubnoj i hvale vrijednoj želji..."¹⁹⁴ Vođen "uputama" humanizma Modruški je detaljno pisao, a u tome se poslužio svojom knjižnicom.¹⁹⁵

Defensio ecclesiasticae libertatis (Obrana crkvene slobode)

U ovom se djelu opisuju brojni događaji iz Nikolina vremena, od kojih je nekima i sam bio prisutan. Djelo sačinjavaju i podatci autobiografskog tipa. Uzevši u obzir osmansku opasnost kao vanjsku i unutarnje probleme s kojima se susretao, Nikola u traktatu iznosi svoje stavove o trenutnoj situaciji koja je zadesila papinstvo, Crkvu, kršćanstvo i Europu te Bosnu.¹⁹⁶ Nikola dijelom staje u obranu pape Siksta IV., a dijelom zamjera nadređenima u talijanskim komunama da su zanemarili osmansku opasnost koja je stalno prisutna te da im je namjera zatirati kler i puk. Pisanje djela je povezano s tadašnjim događajem zatvaranja kardinala Rafaela Riarija nakon urote Pazzijevih, kad je Siksto IV. bio poslao Nikolu da isposluje da Lorenzo Medici i drugi firentinski prvaci oslobode kardinala. Nikola ovo djelo piše nakon što su oni odbili osloboditi kardinala. Djelo je završeno 1479., a moguće i 1480., zbog nekih u djelu opisanih događaja koji su se dogodili u 1479. I drugi su pisci toga vremena pisali na tematiku zaštite kršćana od osmanskih napada.¹⁹⁷

Oratio in funere reverendissimi domini d. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reverendo patre domino Nicolao episcopo Modrussiensi (Govor na pogrebu prepoštovanog gospodina g. Petra kardinala svetog Siksta koji je održao poštovani otac gospodin Nikola biskup Modruški)

Ovaj govor Nikola Modruški održao je u Rimu 1474. pred kardinalskim zborom na pogrebu kardinala Petra Riarija, nećaka Siksta IV. Tog istog kardinala Nikola je u jednom pismu nazvao Kaligulom, zlim duhom koji ima vlast u Rimu. Nikolin govor je

¹⁹⁴ Isto, 153.

¹⁹⁵ Isto, 154.

¹⁹⁶ Kurelac, 1988: 139.

¹⁹⁷ Hrkać, 1976: 152-153.

toliko bio značajan i dobar da je izdan sedam puta. U govoru je ponajviše opisivao kardinala kroz njegov doprinos u književnim i kulturnim krugovima Rima, ali je spomenuo i moralnu stranu pokojnika. Inače se te "lošije" strane u pogrebnim govorima ne spominju, što ukazuje na hrabar potez modruškog biskupa koji je dodao kako je kardinal ispovjedio svoje grijeha. Govor je prvo tiskano Nikolino djelo i spada u značajnije hrvatske govorničke tekstove, a zbog njega autor dobiva na važnosti u krugovima hrvatskih renesansnih i humanističkih pisaca.¹⁹⁸ Govor je objavljen, prijevod nije objavljen. Na hrvatski jezik preveo ga je Nikola Žic, ali je prijevod ostao neobjavljen.¹⁹⁹

Glagoljsko pismo

Glagoljsko pismo prvi donosi Ivan Kukuljević na glagoljici, kasnije ga na latinici objavljuju Ivan Broz i Luka Jelić, a Đuro Šurmin na ćirilici. Broz je radio na ispravku teksta, a zajedno s Vatroslavom Jagićem, koji je bio oduševljen kako Nikola brani glagoljicu, s pohvalom ističe "glavnu misao cjelokupnog pisma".²⁰⁰ Tekst je poznat iz prijepisa, dok izvornik nije sačuvan. Dok je bio upravitelj Todija, Nikola je 1476. poslanicu uputio kleru i Kaptolu u Modrušu. Poznat kao branitelj glagoljice, ovim je pismom to i dokazao. Iako pismo nije u potpunosti proučeno, ono je pisano malo godina prije glagoljskog misala, prve tiskane hrvatske knjige 1483. Glagoljsko pismo pokazuje da modruški biskup, iako nije u svom stolnom mjestu, ne zaboravlja svoje korijene ni svoj narod.²⁰¹

Pri kraju osvrnut ćemo se kratko na rezultate Špoljarićevih istraživanja u Napulju i Rimu. Osim rekonstrukcije knjižnice modruškog biskupa, istraživanja su rađena i na onim knjigama koje je papa Siksto IV. poklonio augustincima rimskog samostana Santa Maria del Popolo. Rezultat je, uz korpus od 42 rukopisa, još njih 5 za koje se pretpostavlja da su bila u Nikolinom vlasništvu. Godine 1933. Nikola Žic je prvi ukazao na Nikolinu knjižnicu, nakon što je talijanski povjesničar Carlo Frati prikazao

¹⁹⁸ Kurelac, 1988: 136-137.

¹⁹⁹ Hrkać, 1976: 154.

²⁰⁰ Isto, 155.

²⁰¹ Na istom mjestu.

Modruškog kao vlasnika devet rukopisa Knjižnice Angelica u Rimu te zaključuje kako je to samo dio korpusa koji je bio u vlasništvu Nikole. U pitanju je osamdeset rukopisa koji su iz augustinskog samostana preneseni u prethodno spomenutu rimsku knjižnicu. Katalog Enrica Narduccija poslužio je Fratiju za utvrđivanje da je Modruški vlasnik ovih rukopisa. Narducci je smatrao kako je osamdeset rukopisa bilo u vlasništvu rimskog pravnika Giovannija Baroncellija koji ih je ostavio samostanu, a Frati u svom prikazu zaključuje da su pripadali modruškom biskupu. Giovanni Mercati je pri svom istraživanju Nikolina života prikazao i popis koji se sastojao od dvadeset Nikolinih rukopisa koji su pohranjeni u Vatikanskoj knjižnici. Dokazao je ujedno da se Nikolina ostavština nakon što je umro 1480. našla u apostolskoj knjižnici, dok Frati pretpostavlja da je Nikola svoju knjižnicu ostavio augustincima. Radovi ovih istraživača ustanovili su 29 rukopisa koji su pripadali Nikoli te još 71 za koje se to nagađalo.²⁰² Što se tiče djela *Oratio de Constantinopolis expugnatione* (Govor o osvajanju Carigrada), koje je Franjo Rački pronašao u Knjižnici Barberinija u Rimu i pripisao ga Nikoli Modruškom, Špoljarić je ustanovio kako mu je autor grčki imigrant u Italiji Niccolò Sagundino. Samostan Santa Maria del Popolo sadržavao je 1480. inventar s popisom darovanih knjiga, među kojima su i one koje je poklonio papa Siksto IV., a bile su Nikolino vlasništvo, samo što nije poznato je li tako htio Modruški ili je papa imao na to pravo. Samostanska knjižnica od 1849. u sastavu je knjižnice Angelica u Rimu.²⁰³

²⁰² Špoljarić, 2012: 25-28.

²⁰³ Isto, 33-35.

MARKO ANTUN DE DOMINIS

Uz ime Marka Antuna de Dominisa često se veže sintagma *zaboravljeni genij*.²⁰⁴ Bio je značajna osoba 17. stoljeća te je obnašao dužnosti senjskog biskupa, splitskog nadbiskupa i windsorskog dekana. Dominis djeluje u vrijeme kad raslojenu Europu razdiru vjerski ratovi te je zagovarao ideju o ponovnom ujedinjenju kršćanskih crkava baziranu na demokratskim načelima prvobitnog kršćanstva. Dominisove tadašnje ideje prihvaćene su tek nakon tristotinjak godina,²⁰⁵ a zbog njih je proglašen heretikom i postumno spaljen. Rođen je na otoku Rabu, u plemićkoj obitelji.

PODRIJETLO I ŠKOLOVANJE

Postoji niz teza i različitih mišljenja o imenu, prezimenu, podrijetlu te nacionalnoj i etničkoj pripadnosti Marka Antuna de Dominisa. Ako su Dominisi na Rabu bili starosjedoci, to bi značilo da su potomci romaniziranoga stanovništva. Kao dokaz da su Dominisi pripadnici romanskog naroda, kasnije talijanskog, veže se i činjenica da ih se smatra potomcima Frangipana/Frangepana, koji su bili antički patricijski rod iz Rima. Oni su naime od Mletačke Republike dobili kao feud otok Krk u 12. stoljeću, nakon čega postaju vladari otoka, knezovi Krčki. Kasnije, od 15. stoljeća, poznati su kao Frankopani. Svoje posjede imali su u Austriji, Italiji, Sloveniji, Ugarskoj i Bosni i bili su hrvatski banovi. Neko vrijeme vlast su imali i nad otokom Rabom. Grb rapskih Dominisa sličan je prvom grbu obitelji Frankopan pa se i na temelju toga smatra da su Dominisi potomci Krčkih knezova. Oko sto obitelji koje nisu u srodstvu ni s Dominisima ni s Frankopanima imalo je sličan grb, no ta se činjenica zanemarila.

Prezime Dominis u srednjem se vijeku nalazi i u Biogradu i Šibeniku te na Dugom otoku i Braču.²⁰⁶ Godine 1437., poveljom cara Žigmunda, rapski Dominisi dobivaju titulu palatinskih grofova Svetog Rimskog Carstva. Prezime *Gospodnetić* u literaturi

²⁰⁴ Maletić, 2008: 5.

²⁰⁵ Tujšina, 2006: 45.

²⁰⁶ Strčić, 2011: 2.

se navodi kao kroatizirana varijanta prezimena Marka Antuna de Dominisa. Vesna Tudjina donosi kako je tu ideju odbacio Stjepan Antoljak, koji je smatrao da je to prezime pripadalo dijelu obitelji Dominis na Braču.²⁰⁷ Fuglencije Micanzio, Talijan i poznanik Marka Antuna de Dominisa, u pismu koje šalje grofu u Englesku i koje je preveo filozof Thomas Hobbes, navodi: "Rođen je u plemenitoj dalmatinskoj obitelji koja se na tom jeziku naziva Domnianich, što bismo mi nazvali De Dominis".²⁰⁸ Tudjina podsjeća da je autor pisma osobno poznao Dominisa pa se ne sumnja u ove navode ni u autentičnost samog rukopisa.²⁰⁹ Prezime je očigledno hrvatsko. Prezimena koja završavaju na –ić u pravilu su slavenska, a u Hrvatskoj u osnovi hrvatska i stoga bi ovo prezime ustvari bilo Domnjanić. Na Rabu su za vrijeme propasti Mletačke Republike bile dvije obitelji Dominis među osam otočkih patricijskih obitelji. U 19. stoljeću, kad se Rab nalazi u rukama Habsburške Monarhije, nema spomena Domnjanića. *Domus* u starom Rimu znači dom, a *dominus* je gospodar kuće. *Dominat* je apsolutistička vladavina za vrijeme razvijenog Rimskog Carstva, dok je *dominus* car ili gospodar. U srednjem vijeku taj pojam zadržavaju feudalci. S obzirom na to da su na Rabu neke obitelji bile jako bogate, moguće je da se neki Rabljanin smatrao ili je smatran *dominusom*, odnosno *gospodarom*, pa da iz toga proizlazi prezime *Dominis*. Rabljani Dominisi mogu dakle biti Romani/Talijani, odnosno Slaveni/Hrvati. Uz ovo, javlja se još jedna zanimljiva teorija o njihovom prezimenu, koja se u novijoj hrvatskoj literaturi uzima kao potvrda da su Dominisi podrijetlom Hrvati, a radi se o Rabljaninu s imenom *Dimigna*, to jest *Diminja*, za kojeg se smatra da je prvi Dominis koji se spominje i to na samom otoku. Naime, u 12. stoljeću, kada Frangepani postaju krčki knezovi i učvršćuju svoju vlast na otoku, postojao je Rabljanin *Diminja*, ugledna osoba zaslužna da je otok Rab dobio povlastice od mletačkog dužda Vitala II. Mihaela u Veneciji, kod kojeg je taj ugledni Rabljanin bio u ulozi poslanika grada Raba. Duždev otac je bio Dujmu dodijelio otok Krk kao feud zbog toga što su i jedan i drugi bili potomci rimskih patricija Frangepana. Osim same obitelji Dominis, i drugi su za njih držali da su podrijetlom od krčkih knezova Frankopana koji da su bili potomci rimskih Frangepana. Dok su se Frankopani pohrvatili, Dominisi su za sebe držali da su Romani, pa Talijani. Izuzetak

²⁰⁷ Tudjina, 2006: 46.

²⁰⁸ Strčić, 2011: 3

²⁰⁹ Tudjina, 2006: 47.

su Dominisi s Brača koji su ustvari Gospodnetići, što bi moglo značiti da su možda podrijetlom iz Bosne, a ne s Raba.²¹⁰

U domaćoj literaturi Dominisovo ime se bilježi različito: Marko Antun, Marko Antonije, Markantun, Markantonije i slično. U izvornim dokumentima njegovo ime je zabilježeno u latinskom obliku: *Marcus Antonius*. Kad se to prevede prema pravilima prevođenja latinskih imena, dobije se Marko Antonije, dok je u hrvatskoj jezičnoj praksi za drugu sastavnicu tog dvočlanog imena uobičajeniji oblik Antun. U prilog tvrdnjama da je pravilniji dvočlani (Marko Antun) od spojenog oblika (Markantun) govori i činjenica da se Dominis i potpisivao odvojeno: M. Ant.²¹¹ *Dominis* je ablativ množine imenice *dominus*, o čemu svjedoči i prijedlog *de*.²¹² Senjski biskup Ivan de Dominis bio je jedan od poznatijih Dominisa, a sami su Dominisi zbog dobrih veza s ugarskim i napuljskim dvorom i zbog svog ugleda zadobili plemstvo grada Zadra, počast kraljevskih "ukućana", a 1437. i naslov palatinskih grofova. Titulom *comites palatini* omogućeno im je imenovati javne bilježnike, delegate, suce te su mogli proglasiti zakonitom djecu koja su bila nezakonita. Kako su time Dominisi postali delegati carske vlasti, na cijelom prostoru Svetog Rimskog Carstva omogućeno im je služenje tim povlasticama, kojima se kasnije koristio i Marko Antun de Dominis.

Kako je sporno podrijetlo Dominisa, točnije postoji niz teza o njegovom prezimenu, tako se dovodi u pitanje i točna godina njegova rođenja. Starija literatura negdje donosi da je to 1566., dok se često kao godina njegova rođenja navodi 1560. Na početku najznačajnijeg Dominisovog djela *Crkvena država* stoji njegov portret u bakrorezu na kojem piše: *Aetatis 57, anno 1617*. To je vjerodostojan podatak koji potvrđuje da je Dominis rođen 1560. godine. Bakrorez se datira u prvu polovicu 1617. i Dominisu je tada 57. godina. U Družbi Isusovoj bio je od 1579. do 1597. i u njihovim se arhivskim kataloškim zapisima nalazi imenik članova koji donosi zapis o Dominisu 1590., kad je zabilježeno da je imao te godine 30 godina, ali na još jednoj stranici, koja je vezana za 1593., stoji da Dominis ima 32 godine. Prvi je zapis potvrda da je Dominis rođen 1560., a drugi donosi kako je to bila 1561. godina.²¹³ Ne zna se kad je podatak zapisan, kao ni mjesec u kojem je Dominis rođen pa postoji

²¹⁰ Isto, 3-5.

²¹¹ Tudjina, 2006: 46.

²¹² Postoji i mišljenje da je prezime Dominis patronimičkog podrijetla, to jest da potječe od osobnog imena *Dominicus* (*Domine, Dimine*). Tudjina, 2006: 47.

²¹³ Isto, 47-48.

mogućnost da je u trenutku zapisa on imao 32 godine, a da je 1560. rođen. Podatak je vrlo vjerojatno točan uzevši u obzir činjenicu da je pripadao Družbi Isusovoj i pretpostavlja se da je onaj koji je ovo bilježio imao nekakav dokument ili je sam Dominis iznio zapisane podatke.²¹⁴

Od dva rukopisa u Vatikanskoj biblioteci koji sadrže podatke o Dominisovoj smrti, jedan donosi da je u vrijeme odlaska u Englesku, dakle 1616., imao 57 godina, a da je 65 godina imao 1624. Po ovome, izračunava se da je Dominis rođen 1559. godine. U drugom rukopisu stoji da je u trenutku smrti Dominis bio blizu 66. godine, dakle još je imao 65 godina, i po tome se rodio 1559., osim ako nije rođen u zadnjoj četvrtini godine, što bi značilo da je rođen 1558.²¹⁵

Dominisovi preci po očevoj strani bili su dugi niz stoljeća biskupi. Otac mu je bio pravnik i pjesnik Jeronim, a majka je bila podrijetlom iz Venecije.²¹⁶ Poslije završene osnovne škole na otoku Rabu,²¹⁷ kao isusovac dalje se školovao u Novellari, a ne u Loretu koje se nerijetko u literaturi spominje kad je riječ o Dominisovu životu.²¹⁸ U Loretu je bilo Ilirsko sjemenište i podatak da je Dominis bio tamo vrlo vjerojatno nije točan jer je u novicijat u Novellari pristupio 1579., kako stoji u njihovom katalogu novaka za razdoblje od 1570. do 1643. Ilirski kolegij je s radom započeo 1580. ili 1581., što znači da je gotovo sigurno da Dominis nije školovan u Loretu, jer je 1579. ušao u isusovački novicijat u Novellari. Bulat piše kako se pretpostavlja da je prije ulaska u novicijat bio u isusovačkom kolegiju, ali se ne zna u kojem. Za sebe kaže: "Ja sam zaista od djetinjstva bio odgajan u svetim naukama većim dijelom u družbi Isusovoj prema općoj nauci skolastika i željama Rimske stolice."²¹⁹ Od 1581. do 1585. Dominis je u Veroni predavao humanističke predmete.²²⁰ U Padovi je studirao filozofiju, ali i teologiju, a predavao je matematiku (1585. – 1592.). U razdoblju od 1592. do 1595. u Brescii je predavao matematiku, filozofiju i retoriku.²²¹ U međuvremenu je zaređen za svećenika, točnije 1592. godine. Njegove rasprave

²¹⁴ Bulat, Nikola, "Neka sporna pitanja o de Dominisu", *Crkva u svijetu*, Vol. 10, No. 2, 1975:103.

²¹⁵ Tudjina, 2006: 48-49.

²¹⁶ *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, ur. Ante Maletić, Split, 2002: VII.

²¹⁷ Maletić, 2008: 10.

²¹⁸ Marko Antonije...: VII.

²¹⁹ Bulat, 1975: 103-104.

²²⁰ Pšeničnjak, Franjo, "De Dominisova ideja o biskupskoj kolegijalnosti", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 29, No. 6, 1974: 491.

²²¹ "Marko Antun de Dominis", *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15866>, 27. 5. 2018.

vezane za prirodne znanosti, kao što je pojava duge te plime i oseke, potječu iz vremena njegovog profesorskog djelovanja u Padovi.²²²

SENJSKI BISKUP – USKOČKO PITANJE

Na senjskoj biskupskoj stolici poznate su tri osobe iz rapske plemićke obitelji Dominis. Ivan (1431. – 1440.) je bio prvi i, kao tadašnji velikovaradinski biskup, poginuo je u bitci kod Varne 1444. na čelu jednog dijela kršćanske vojske. Antun (1591. – 1596.) je bio drugi iz ove obitelji, a poginuo je u bitci kod Klisa 1596. Treći Dominis koji je bio senjski biskup je Marko Antun. Nakon smrti strica, senjskog biskupa Antuna de Dominisa, Marko Antun se kandidirao za to mjesto te je prethodno napustio Družbu Isusovu. Car ga je imenovao 1597., ali tek u kolovozu 1600. stiže papina potvrda. Vrlo vjerojatno je Marko Antun dolazio u Senj dok mu je stric još bio živ kako bi mu pružio pomoć pri pastoralnim aktivnostima. Zabilježeno je i da je biskup Antun 1596. tražio od generala isusovačkog reda Acquavive dozvolu kako bi Marko Antun došao u Senj i pomogao mu u duhovničkim djelima. General ga nije odbio, samo je uz ispriku odgovorio da će to biti ostvarivo nekom drugom prilikom, a ne tog trenutka. Druge prilike nije bilo jer je Antun, priključivši se vojsci generala Jurja Lenkovića koja je trebala pomoći Klisu, poginuo. Do 1600. godine vodio se kao nestala osoba, jer se nije sa sigurnošću moglo utvrditi je li zarobljen ili je nastradao.²²³

Venecija je zagovarala imenovanje Marka Antuna senjskim biskupom jer joj je bilo u interesu da na to mjesto dođe osoba koja joj je naklonjena. Marka Antuna je papa 1598. imenovao posrednikom između Habsburške Monarhije i Venecije.²²⁴ Dakle, Marko Antun je istupio iz isusovačkog reda da bi nakon smrti svog strica, tadašnjeg senjskog biskupa Antuna, obnašao dužnost administratora Senjske biskupije. Mlečanima je bilo u interesu očuvati politiku mira s Osmanlijama, pa su smatrali, isto

²²² Pšeničnjak, 1974: 491.

²²³ Bogović, Mile, "Marko Antun de Dominis i njegovo izvješće Svetoj Stolici o biskupijama Senjskoj i Modruškoj", *Senjski zbornik*, Vol. 37, No. 1, 2010: 45-47.

²²⁴ Filipović, Sergej, "Marko Antun de Dominis – hrvatski "renesansni" čovjek", *Rostra*, Vol. 4, No. 4, 2011: 62.

kao i car Rudolf II., da na mjesto senjskog biskupa treba postaviti osobu koja će pronaći rješenje u vezi s uskočkom situacijom. Za njih je ta osoba bio Marko Antun. Dominis je u Rimu od pape Klementa VIII. dobio upute i 1599. odlazi caru Rudolfu u Prag s idejom preseljenja uskoka preko Velebita u unutrašnjost Hrvatske, što bi Mlečanima odgovaralo s obzirom na njihove zahtjeve za uklanjanjem uskoka s jadranske obale. Ovo preseljenje iziskivalo je i materijalnu pomoć pa Dominis nakon Praga odlazi u Graz kako bi pomoć tražio od nadvojvode Ferdinanda. Prije nego što se vratio u Senj, boravio je u Ljubljani kako bi si osigurao podršku kranjskih staleža. Postigavši dogovor s uskočkim vođama, Dominis odlazi u Veneciju gdje je 13. kolovoza 1600. i službeno potvrđen za biskupa.²²⁵ O tom događaju postoji zapisnik, koji je izvorno pronađen u Engleskoj, a obrađuje ga Edo Pivčević koji donosi prijevod rukopisa²²⁶, dok Vesna Tuđina Gamulin iznosi skraćenu verziju.²²⁷ Pivčević je rukopis pronašao u riznici kapele sv. Jurja u kraljevskom zamku u Engleskoj, inače mjestu gdje je de Dominis od svibnja 1618. do ožujka 1622. obnašao dužnost dekana. Rukopis je zapisnik istražnog postupka za Gornju Njemačku sa sjedištem u Grazu koji je pokrenuo papinski nuncij. Cilj postupka je bio utvrditi je li de Dominis odgovarajuća osoba za mjesto senjskog biskupa, ali i kako bi se prikupili podaci o Senju uopće. Postupak je pokrenut na inicijativu samog Dominisa. Dvor je podržao Dominisovu kandidaturu, ali crkvenoj vlasti i Ferdinandu se nije žurilo. Ferdinand se bavio vjerskim, ideološkim i vojničkim pitanjima. Preuzevši državnu upravu u Grazu s osamnaest godina, nadvojvoda je djelovao s isusovcima u akciji protiv protestanata u Austriji. Ferdinandov rođak, car Rudolf, opisan je kao osoba od intelektualnog razumijevanja i s velikim pragom tolerancije, za razliku od Ferdinanda. Ferdinand se tada bavio vojničkim dužnostima, posebice Vojnom krajinom, na kojoj se od 1593. do 1606. odvijao rat u kojem su Osmanlije svele hrvatski teritorij na "ostatke ostataka". Tada su uskoci bili bitan protuturski faktor, ali su izmicali kontroli Austrije te su, da bi si osigurali prihode za ratovanje s Osmanlijama, bez milosti napadali mletačke brodove. Zbog te ratne situacije postavljalo se pitanje je li Dominis odgovarajuća osoba za položaj posrednika s obzirom na to da je poznato da je više vremena

²²⁵ Gamulin Tuđina, 1993: 119-120.

²²⁶ Pivčević, Edo, "Zapisnik postupka u povodu de Dominisove kandidature za senjskog biskupa", *Crkva u svijetu*, Vol. 18, No. 2, 1983:182-192.

²²⁷ Gamulin Tuđina, 1993: 119-126.

provodio izvan biskupije i time izazvao prigovaranje, vjerojatno senjskog kaptola, kako zanemaruje poslove biskupije.

Dominis se nakon Padove, tadašnjeg prestižnog mjesta za školovanje, na inicijativu isusovačkih starješina preselio u Bresciju gdje je predavao retoriku, logiku i filozofiju, i gdje se i nalazio kada je čuo da mu je stric umro. Vrlo vjerojatno ga ovo preseljenje nije oduševilo jer je u Padovi uživao popularnost kao profesor na čijim su predavanjima iz matematike dvorane bile pune. Te godine boravka u Padovi za Dominisa su bile važne i uzbudljive i pretpostavlja se da je baš tada napisao raspravu o svjetlu i vidu, koju je kasnije pohvalio Newton.²²⁸ Smatrajući da može postići više, šansu za to vidio je na biskupskoj stolici u Senju, no nije sve išlo po planu. S jedne strane Mlečani su ustrajali da im Dominis pomogne riješiti nastalu situaciju s uskocima, dok su Habsburgovci odugovlačili pune četiri godine.²²⁹

Dominis je ulogu senjskog biskupa i upravitelja Krbavsko-modruške biskupije uzeo na sebe u vrijeme opasnosti od Osmanlija, ali i sve napetijih sukoba Mlečana i uskoka. Situacija s uskocima zadavala je strah i rimskoj kuriji i carskom dvoru, kao i Mletačkoj Republici. Umjesto crkvene djelatnosti, uloga Dominisa bila je više diplomatska, odnosno svjetovna.²³⁰ Dominisova želja za rješavanjem uskočkog pitanja na kraju je rezultirala neuspjehom. Mišljenja o uskocima u našoj su historiografiji utjecala i na mišljenje o samom Dominisu. Neki ga veličaju, dok ga drugi osuđuju, slično kao i uskoke. Novija historiografija pronalazi razumijevanje za njegove neuspjehe, pri čemu se naglašava njegova sposobnost. U prijateljskim odnosima s Venecijom i u kontaktu s bečkim carskim dvorom Dominis je smatrao da bi se nastala situacija mogla riješiti tako da se uskocima pruži mogućnost privređivanja, zbog čega ne bi više pljačkali i gusarili. Time je postao neprijatelj ljudima koji nisu navikli na takav način življenja. Zamišljao je i htio realizirati ideju da uskoci postanu krajišnici, odnosno da budu seljaci-vojnici na granici prema Turskoj koji reaguju kad Osmanlije napadaju i koji izmjenjuju oružje s oruđem, tj. da se za mirna vremena drže pluga i motike, što objašnjava njegovu tvrdnju da bi mogli i od rada živjeti. Ali je to ujedno značilo i pomicanje uskoka iz Senja u unutrašnjost. U tim okolnostima uskoke se nije moglo rasporediti, odnosno bili su kao vojska koja je

²²⁸ Pivčević, 1983: 178-180.

²²⁹ Isto, 180-181.

²³⁰ Tudjina Gamulin, 1995: 250.

ostala bez posla.²³¹ Dominis je osmislio plan za uskoke, uzevši u obzir i želje austrijskog dvora, ali i Venecije s druge strane, kao i samih uskoka. Senjski je biskup planirao i prodati senjske šume kako bi se prikupila sredstva kojih nije bilo za ostvarivanje tih uvjeta. Ovaj se plan nije ostvario jer carski povjerenik Rabatta nije sa strpljenjem čekao bolje uvjete pa je drastično kažnjavao uskoke, osobito one koji su bili ugledni i moćni. Naposljetku, uskoci su ga ubili te je i Dominis u njihovim očima bio neprijatelj.²³² Kako bi riješio uskočko pitanje, carski se poslanik u svojim programima poslužio prijedlozima samog Dominisa, pa je razumljivo da su uskoci Dominisa držali za neprijatelja. Kako bi izbjegao njihov bijes, on odlazi u Rim, gdje naposljetku biva imenovan za splitskog nadbiskupa. Imao je ideju koju je Rabatta koristio u svojim strategijama, ali Dominis ne bi podržao način na koji je carski poslanik to provodio.²³³

U svojim *Memorialima* Dominis iznosi ideje u vezi s rješavanjem uskočkog pitanja. Uskoci su napadali osmanski teritorij, što je moglo izazvati napade iz osвете s osmanske strane kako na kopnu tako i na moru, pa je stoga Venecija tražila potpuno iseljavanje uskoka. Carsko dvorsko vijeće nije podržalo zahtjeve Venecije smatrajući da su uskoci korisni za obranu. U *Memorialima* Dominis donosi pogled na uskočko pitanje iznutra, gledajući na rješenje kao osoba koja boravi s tim ljudima. Ujedno je bio između dvije sukobljene sile pa je i vidio koja strana je spremna pomoći; caru je prijetila osmanska opasnost, a Mlečani su vodili politiku *dominio maris*. Dominis ističe opasnost nastajanja nebranjenog područja između Primorja i tursko-habsburškog pograničnog pojasa, koje bi omogućilo Osmanlijama da pokušaju prodrijeti do Primorja. On je i upozoravao kako bi Osmanlije, kao "novi Huni i Avari" preko pograničnog pojasa mogli doći do teritorija Mletačke Republike, a samim time i do Crkvene Države. Kao najbolja obrana od takvih mogućih ishoda po njemu su bili uskoci, koji bi bili sposobna i opremljena posada primorskih gradova.²³⁴ U Dominisovom shvaćanju uloge posrednika možda se vide naznake njegovih stavova vezanih za teologiju, koji su nastupili kasnije i koji se očituju pri jurisdikcijskom sukobu Sv. Stolice i Venecije. Što se tiče njegova traga u Senju, najvjerojatnije je njegovo ime ostalo na lošijem glasu jer se ne može pobliže objasniti odnos Dominisa

²³¹ Bogović, 2010: 47-48.

²³² Filipović, 2011: 62-63.

²³³ Bogović, 2010:49.

²³⁴ Gruenfelder, 1995: 240-242.

prema strahotama koje je provodio Rabatta, s obzirom na to da nedostaju izvori o tome, no poznato je kako je biskup uveo Rabattu u Senj.²³⁵

"Uskočki rat" između Republike Venecije i Habsburgovaca, znan i kao "Gradiški rat", trajao je od 1615. do 1618. Za vrijeme austrijsko-mletačkih sukoba uzrokovanih uskocima, odnosno od 1590., Senj je bio meta za osvajanje. Tenzije između Habsburgovaca i Republike Venecije prisutne su još od cara Maksimilijana I. Sukob oko jurisdikcije akvilejskog patrijarha i spor za nasljeđe grofova Goričkih u pozadini su stvarnih razloga sukoba za vlast, odnosno borbe Habsburgovaca zbog opadanja moći i ugleda Carstva u Italiji. Mletačko probijanje na Terrafermu za cilj je imalo domoći se što većeg broja luka na istočnoj obali Jadrana, kako bi *dominio del mare* bio potpun nad Jadranom. Čim se javio mletački interes za Senj, i druge su ga sile Europe pokazale. Uskočko pitanje postaje teret habsburško-austrijskih odnosa od kraja Mletačko-turskog rata i bitke kod Lepanta 1571. Uskoci postaju problem za jednu i drugu stranu pa je sukob bio neminovan. Zabilježeno je kako su uskoci više napadali mletačke brodove nakon što je nadvojvoda Ferdinand stupio na vlast u Unutarnjoj Austriji. Bio je oštri pobornik katoličanstva. Prema izvješću Erasma Paravicina, papinskog nuncija, očituje se kako je nespремnost Ferdinanda za rješavanje situacije vezane za uskoke ustvari uzrokovana njegovom odbojnošću prema Veneciji. Od 1606. godine Mletačka je Republika pod interdiktom, odnosno zabranjeno im je vršenje bogoslužja i sakramenata na čitavom području, što je ujedno bila najstroža kazna unutar Crkve, zbog toga jer su uveli porez na crkveno vlasništvo. Venecija je za cilj imala vlast nad cijelom istočnom obalom Jadrana, kao i dijelom Primorja koji je bio pod habsburškom vlašću. Smatrala je kako su uskočki izlasci na Zaljev ustvari napadi na *dominio del mare*, bez obzira na to što oni tada nisu napadali brodove. Godine 1575. Venecija je osnivanjem zasebne priobalne straže protiv uskoka postavila i "kapetana protiv uskoka", koji je od 1589. smio zaustaviti i odvesti u mletačke luke sve brodove u vlasništvu Habsburgovaca, gdje bi im oduzeo robu i naposljetku bi morali platiti pristojbu. Pred kraj 16. stoljeća javlja se i španjolski interes za Jadranom, s obzirom na to da posjeduju luke na njemu. Moguće je i da je papino slanje de Dominisa u Prag potaknuto upravo sve jačim interesom Španjolske za jadranskom obalom. Njegov je zadatak bio smiriti tenzije između

²³⁵ Isto, 243, 246.

nadvojvode i cara te Venecije. Nudeći mu pomoć, Španjolska je poticala cara na rat protiv Venecije, a ujedno je za cilj imala uzeti pod svoje primorske gradove, čega je Venecija bila svjesna. Zbog toga je Republika riječkom kapetanu i carskom izaslaniku Stefanu della Rovere ponudila nagodbu te je on zahtijevao da se ukine blokada primorskih gradova, što bi Venecija odobrila pod uvjetom da car iz Senja iseli uskoke. Godine 1612. carski izaslanik i Venecija su potpisali Sporazum u kojem stoji da i jedni i drugi odustaju od neprijateljstva. No, tada Venecija doznaje da uskoci ponovo napadaju i Senat nije pristao ni na kakav "predujam". Ipak, sporazum je ostao potpisan.²³⁶

DOMINIS NA ČELU SPLITSKE CRKVE

U prvoj polovici 1602. Dominis odlazi i napušta Senjsku biskupiju, kao i Modrušku u kojoj je bio upravitelj. Osjećajući strah od uskoka, ni Rijeku ni Rab nije smatrao gradovima u kojima bi bio siguran i stoga u proljeće preko Zadra i Ancone odlazi u Rim. Tamo ga je u jesen papa Klement VIII. proglasio splitskim nadbiskupom. Uzimajući u obzir njegovo često izbijanje iz nadbiskupije zbog raznih poslova, kao i zbog rješavanja spora Rima i Venecije, Dominis je od ukupno trinaest godina nadbiskupske službe, u Splitu boravio oko šest godina. Osim u Rimu, određeno je razdoblje (tri godine) boravio u Veneciji. Mletačku kandidaturu za splitskog nadbiskupa Dominis je dijelio s doktorom obaju prava i udinskim dekanom Marziom Andreuzzijem, kojeg je naposljetku pobijedio,²³⁷ uz obvezu da mora prihode dijeliti s Cipraninom Badinom di Noresom, kao i Andreuzzijem. Potporu za stupanje na tu dužnost dobio je od građana Splita, kao i od plemstva i svećenstva.

Nakon dvjestotinjak godina mletačke vladavine Splitom, Dominis je bio prvi Dalmatinac na čelu splitske Crkve. U Splitu je s lakoćom obnašao svoje dužnosti pa je tako držao i predavanja budućim svećenicima. Apostolski vizitator Marko Priuli proveo je vizitaciju Dominisove dijeceze pri početku njegova nadbiskupovanja. U želji

²³⁶ Gruenfelder, Anna Maria, "Senj i rat protiv uskoka", *Senjski zbornik*, Vol. 24, No. 1, 1997: 49-62.

²³⁷ Medved, 2011: 39-40.

da provede neke od Priulijevih naloga, nadbiskup se posvađao sa svojim kaptolom jer je potonji smatrao da je to ustvari ono što Dominis želi, a ne da su naređenja apostolskog vizitatora. Kanonici su potražili pomoć Vijeća desetorice zbog tih zahtijevanja nadbiskupa. Vijeće desetorice je 1604. presudilo u korist kanonika. Dominis je i dalje radio prema naređenju vizitatora, ne poštujući odluku Vijeća.²³⁸ Tridentski koncil (1545. – 1563.) je između ostalog odlučio da biskup mora obavljati vizitaciju svoje dijeceze, to jest u službi obilaziti podređene crkvene službenike i ustanove. Od 1604. do 1606. obavio je prvu vizitaciju, dok je drugu napravio od 1613. do 1615.²³⁹

Andreuzzi je 1604. postao trogirski biskup te se sukobio s Dominisom zbog njegove nemogućnosti plaćanja danka. Osim što je splitska župa bila siromašna, grad je 1607. zadesila kuga. Spor se odvijao dalje u Rimu, ali ne u korist splitskog nadbiskupa.²⁴⁰ Splitski kaptol i plemstvo tražili su od Venecije pomoć da intervencijom u Rimu pokušaju osloboditi Dominisa te obaveze prema trogirskom biskupu, ali to nije urodilo plodom.²⁴¹ Rimska je odluka 1609. bila zabrana ulaza Dominisu u crkvu i 1610. "izrečena mu je kazna suspenzije od upravljanja nadbiskupijom i oduzimanje svih crkvenih ovlasti". Dominis od pape nije dobio traženu pomoć da ga se razriješi plaćanja poreza, jedino mu je na pet godina odgođeno njegovo plaćanje.²⁴² Kao metropolit se 1612. našao u velikom sukobu s trogirskim biskupom ukinuvši mu izopćenja nekih svećenika i kanonika iz crkve u Trogiru. Splitski je nadbiskup odluku o izopćenju trogirskog biskupa, nakon što ga je odbio poslušati, pribio na vrata trogirске katedrale.

Već u Splitu je bilo glasa u redovima kaptola kako nadbiskup propovijeda protivno crkvenim načelima. Dominis je u to vrijeme lošijeg zdravlja, osim što se osjećao uvrijeđenim zbog osuda kaptola i zbog sukoba s trogirskim biskupom te je tražio 1613. Senat da mu dodijeli koadjutora kako bi se povukao s čela nadbiskupije. Mlečani su prihvatili njegovu molbu.²⁴³

²³⁸ Filipović, 2011:63.

²³⁹ Medved, 2011:40-41.

²⁴⁰ Munjin, Ivan, "Marko Antun de Dominis i jedinstvo svih kršćanskih crkava", *Spectrum*, No. 1-2, 2011: 22.

²⁴¹ Filipović, 2011: 63.

²⁴² Munjin, 2011: 22.

²⁴³ Filipović, 2011: 64.

Katedrali sv. Dujma dogradio je kor, pri čemu mu je financijsku pomoć poslala Mletačka Republika. Najviše je napora uložio u poboljšanje katedralne škole u Splitu, ističući kao najvažniju stavku osnivanje sjemeništa. Za vrijeme njegove nadbiskupske uloge, Split je imao oko 6000 stanovnika. Nakon kuge koja je harala gradom, 1609. je bilo 2000 preživjelih, a 1612. grad i varoš činilo je 5000 osoba. U dijelu nadbiskupije pod osmanskom vlašću djelovali su svećenici glagoljaši (Poljica, Radobilja i nekolicina sela dužinom omiškog zaleđa) i franjevci bosanske provincije (Zminovo, Cetina, Livno).²⁴⁴

Nakon ponovnih optužbi svojih protivnika da radi protiv načela Katoličke crkve, Dominis ožalošćen odlazi u Veneciju 1615. s ciljem da se zahvali na službi nadbiskupa, a 1616. iz Venecije šalje pismo kaptolu i građanima Splita pišući kako je želio udovoljiti svima i da mu je žao što ga ne vole, ali da su klevete nepravedne. Mletačkom Senatu je za svog nasljednika predložio Sforzu Ponzonija, a Senat se složio i nedostajala je samo odluka pape. Ponzoni je 1616. postao splitski nadbiskup, a uza sve obaveze koje je trebao izvršavati kao i njegov prethodnik, imao je i dužnost plaćanja 700 dukata godišnje Dominisu.²⁴⁵

Crkvena država najvažnije je Dominisovo teološko djelo, koje je u Splitu dugi niz godina pisao. U vrijeme papinog izricanja interdikta na Mletačku Republiku, Dominis je na strani Republike i pri tome ističe da papa nema pravo miješanja u poslove svjetovne vlasti. Nakon što su doznali da piše protiv papinstva, Rim ga je upozorio da prestane s tim i savjetovao mu da ode s čela splitske Crkve. U pismu splitskom kaptolu iz 1616. Dominis je pisao o svom odlasku, no pisati djelo nije prestao. Poslije Venecije odlazi u Englesku. Tamo su 1617. tiskane prve četiri knjige njegova slavnog djela, 1620. u Frankfurtu su izašle peta i šesta knjiga, a dvije godine nakon toga, u Hanauu izlaze sedma i deveta knjiga.²⁴⁶

²⁴⁴ Medved, 2011: 41.

²⁴⁵ Filipović, 2011: 64-65.

²⁴⁶ Medved, 2011: 43.

IDEJE I MISAO MARKA ANTUNA DE DOMINISA

Dominis je živio u vrijeme katoličke reformacije, odnosno protureformacije, u takozvano posttridentsko vrijeme. Cijelu situaciju shvaćao je vrlo osobno: "Od samog početka kada sam kao mladić postao klerik, gajio sam urođenu želju da vidim jedinstvo čitave Crkve Kristove; a gledao sam razjedinjene Istok i Zapad i Grčku crkvu odijeljenu od naše Latinske. Vidio sam i Sjever suprotstavljen Jugu u pitanjima vjere. Silna me bol mučila..."²⁴⁷ Tridentskim koncilom Katolička je crkva pokušala odgovoriti na protestantske kritike, a provedba njegovih odluka trebala je spriječiti daljnje širenje protestantizma, ali i osuvremeniti Crkvu iznutra. Dominis je obrazovan po skolastičkim načelima, kao i načelima Rimske stolice, no malo po malo u njemu se javlja nezadovoljstvo prema samom Rimu. Dok je obnašao nadbiskupsku dužnost u Splitu, čitajući Bibliju i proučavajući odluke Tridentskog koncila oblikovao je svoju misao glede Crkve. Kako je bio upoznat s Platonovom filozofijom, za njega je savršena zajednica ona koja je i u Platonovoj *Državi*, to jest ona u kojoj su subjekti unutar Crkve zadovoljni i slobodni te se time treba voditi.²⁴⁸

U 17. stoljeću raste napetost između Venecije i papinske kurije, ponajviše zbog pokušaja papa da imaju i svjetovnu vlast, točnije zbog miješanja u poslove Republike. Vlada Republike je 1605. ponovno odlučila da Vijeće mora odobriti prodaju ili darivanje svećenicima, na što je reagirao papa Pavao V., tražeći od mletačke vlade da povuče taj zakon. Venecija nije popustila, nakon čega ju je papa 1606. udario interdiktom i izopćio. Potaknuta Paolom Sarpijem (1552. – 1623.),²⁴⁹ svećenikom koji je imao pozitivan stav o protestantizmu, a s druge strane negativan stav o Rimskoj kuriji koja mu tri puta nije dopustila biskupsku nominaciju te je na posljetku, kao i Dominis, bio protiv papinstva,²⁵⁰ Venecija je naredila da se i dalje obnašaju crkvene dužnosti te je pri tome zanemarila interdikt.

Za vrijeme ovih napetosti Dominis je bio u Veneciji. Za njega je jedno sigurno, a to je da Crkva ima vlast nad duhovnim, kao što svjetovna vlast ima prava nad svjetovnim

²⁴⁷ Munjin, 2011: 21.

²⁴⁸ Isto, 21-22.

²⁴⁹ Filipović, 2011: 65.

²⁵⁰ Novak, Zrinka, "Ideološke veze Marka Antuna de Dominisa i Paola Sarpija", *Povijesni prilozi*, Vol. 35, No. 35, 2008: 210-211.

poslovima. O mletačkim zakonima o stjecanju nekretnina unutar crkve Dominis ima jasan stav: "Budući da građanska vlast brine o općem dobru države i svih podanika, pa onda poradi općeg dobra ona može ograničiti pojedinačna privatna prava. Izuzimanje Crkve od poreza i nadzora nad nekretninama smanjuje vladarevu moć u zaštiti države, a uz o ne i s opravdanim razlogom, budući da se pod izgovorom bogoštovlja kriju mnoge zloporabe, raskoš, razuzdanost, sablazni i ogromni prijestupi crkvenih osoba."²⁵¹ Godine 1607. postignut je sporazum između pape i Venecije i papa je povukao interdikt uz obavezu da neće nauditi svećenicima koji nisu bili na njegovoj strani te je tako i Dominis bio siguran.

Dominisova je teološka kritika bila usmjerena na Rimsku kuriju i njezin primat.²⁵² On je tokom svog života imao misao vodilju koja je "ekleziološko pitanje jedinstva svih kršćanskih Crkava".²⁵³ Svojim stavovima približio se protestantizmu. Dominis je zagovarao vanjsku i unutarnju crkvenu reformu. Držao je kako "Papinstvo, to jest primat Rimske crkve nastalo je kao posljedica povijesnih prilika, prestiža carskog grada, carske moći, povezanosti Rimske crkve s carskom kućom te oholosti Rimske crkve u borbi za privilegije. Ni za sebe, ni za svog biskupa, ni za svoj kler nije od Krista dobila nikakvu prednost pred ostalima, već ako je kakvu prednost imala ili je ima, dobila ju je ljudskom pomoći."²⁵⁴ U prvoj i četvrtoj knjizi djela *Crkvena država* objašnjava ove navode koje je potkrijepio biblijskim dijelovima, primjerima iz povijesti i koncilima. Po njemu zbor biskupa je aristokratska organizacija umjesto monarhijska, s dodatkom demokracije. Isto tako, spominje apostola Petra kao primjer širenja ljubavi i jednakosti i kako je vlast bila u rukama svih apostola koji su skupa vodili kršćansku zajednicu. Glava Crkve je Krist koji biskupima daje vlast, a ne papa. Crkva ne bi trebala određivati u što treba vjerovati, već je njezin cilj spasenje ljudi.²⁵⁵ Usko je povezano s biskupima i Dominisovo shvaćanje Crkve: "Općom pak Crkvom (katoličkom) shvaćam onu koja sasvim obuhvaća sve partikularne Crkve, ne izuzevši nijednu, dapače, zaista radije, koja obuhvaća sve vjernike, nijednog ne izuzevši."²⁵⁶

²⁵¹ Filipović, 2011: 65.

²⁵² Isto, 66.

²⁵³ Munjin, 2011: 25.

²⁵⁴ Na istom mjestu.

²⁵⁵ Isto, 25-27.

²⁵⁶ Isto, 26.

Temelj partikularnih Crkvi je duh i vjera koju je Bog zapisao u Sv. pismu – Presveto Trojstvo, utjelovljenje, muka, smrt i uskrsnuće Kristovo. Mimo Pisma ne postoji ni jedna druga istina vjere. U svezi s istinom, Dominis priznaje dva od tri stupnja istina koje su objavljene, a da pri tome treći nije bitan za spasenje jer onoga koji se drži tih istina hereza nije dotakla. Dominisovo razumijevanje drugih kršćana leži u činjenici da je smatrao kako u one istine koje nisu dokučene ne treba zadirati. Smatrao je i da je besmisleno da katolici protestante smatraju krivovjercima, a protestanti katolike drže za shizmatike. Vjera je temelj i jedne i druge strane pa nema mjesta optužbama za herezu. U dijelove opće Crkve svrstavao je i Rimsku i Pravoslavnu, kao i Anglikansku te neke druge reformirane Crkve, pri čemu nije vidio ništa loše u prelaženju iz jedne u drugu crkvu.²⁵⁷

Dominis se smatra reformatorom, ne krivovjercem dok je zbog svojih žestokih ideja ipak bio smatran shizmatikom.²⁵⁸ "Kristova je Crkva jedna" rečenica je koju je Dominis uvijek ponavljao, a pri tome se podrazumijeva da se kršćani u njoj mogu spasiti i da joj svi pripadaju. Vrlo često upotrebljava riječ "sloga" koja po njemu obuhvaća složnost među kršćanima gdje su jednaki oni koji priznaju Krista kao Boga i čovjeka, Sveto Trojstvo, vrlinu i milost. Kristovoj Crkvi temelj mora biti jedinstvo.²⁵⁹ O papinstvu je govorio: "Kad bi se ta odvratna kuga pročistila u samom korijenu, to jest na stolici, ili točnije, prijestolju Rimskog pape... svi bismo se međusobno prigrlili."²⁶⁰ Objašnjavajući koji su uzroci za raskol u Crkvi Dominis govori: "...neću propuštati da izmirujem suprotna stajališta gdje god budem mogao."²⁶¹

Za Dominisa je raskol bio gori od bilo koje deformacije. Smatrao je da su Luther i Calvin te njihove pristaše napravili pogrešku kad su se odvojili od glavne Crkve. Donosi kako nisu bili u pravu te da su svoja stajališta provodili "silovito i krivo, a moguće i heretički".²⁶² Smatrao je i kako su reformaciju provodili nerazborito i da su za potrebe razdvajanja od Rimske crkve izmislili herezu i praznovjerje. Dominis je zagovarao obnovu, osuđivao je one koji su koristili položaje u crkvi i kao temelj je

²⁵⁷ Isto, 26-27.

²⁵⁸ Filipović, 2011: 66.

²⁵⁹ Špehar, Milan, "Ekumenizam u djelu Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 14-15.

²⁶⁰ Munjin, 2011: 23.

²⁶¹ Špehar, 2011: 14.

²⁶² Munjin, 2011: 28.

vidio Crkvu posebno, državu posebno, odnosno duhovnu i svjetovnu vlast odvojene.²⁶³ Dominisova misao o crkvenoj hijerarhiji i biskupima na Drugom je vatikanskom saboru korištena kad je bilo riječi o biskupskom kolegiju. Danas je prihvaćeno i sve ono što je Dominis povukao i čega se javno odrekao kada se kasnije iz Engleske vratio u Rim. Isto tako Katolička crkva daje potvrdu što se tiče biskupa: "Ja sam biskup Kristove Crkve, svakom je biskupu povjerena njegova partikularna Crkva s tim da zna da mu ništa manje nije povjerena i sveopća Kristova Crkva."²⁶⁴ Pape danas zagovaraju kako biskupi ako djeluju za mjesnu Crkvu, djeluju i za Crkvu općenito. U Katoličkoj crkvi za kršćansko jedinstvo odgovornost snosi i biskup.²⁶⁵

DOMINIS U ENGLESKOJ I INKVIZICIJA

Dominis se u Veneciji preko engleskog ambasadora Henryja Wottona upoznao s idejama kralja Jakova i već tada je zamišljao Englesku prikladnom zemljom gdje bi mogao slobodno pisati i gdje bi "upoznao uzroke neslaganja i raskola".²⁶⁶ Zahvaljujući Wottonu ostvario je kontakt s kanterberijskim nadbiskupom Georgeom Abbotom, kao i s kraljem. Osim pisama u kojima im je naglašavao moguće ujedinjenje Crkava, Dominis im šalje i neke dijelove svog djela *Crkvena država*.²⁶⁷ Uz Wottonovu pomoć Dominis, svjestan da ga promatraju zbog njegovih kritika Crkve i svjestan mogućnosti optužbi od strane Inkvizicije, odlazi u Švicarsku odakle je Republici pisao kako bi za nju napravio sve, ali je bio prestrašen te je morao otići.²⁶⁸ Postoji podatak da je Dominis iz Venecije otišao u Njemačku, nakon što nije pristao na mirovinu koju mu je dala papinska kurija. Njemačka je tada bila centar protukatoličkog pokreta. Tamo nije pristajao uz radikalni protestantizam pa odlazi u Englesku.²⁶⁹

U historiografiji koja se bavi životom i djelom Marka Antuna de Dominisa je njegov odlazak u Englesku izazvao najviše polemike. Često je to objašnjavano kao bježanje

²⁶³ Isto, 28-29.

²⁶⁴ Špehar, 2011: 15-16.

²⁶⁵ Isto, 16.

²⁶⁶ Munjin, 2011: 29.

²⁶⁷ Na istom mjestu.

²⁶⁸ Filipović, 2011: 66.

²⁶⁹ Borić, Marijana, "Marko Antun de Dominis – fizičar na pragu novovjekovlja", *Poučak: časopis za metodiku i nastavu matematike*, Vol. 18, No. 69, 2017: 6.

od Inkvizicije, borba za vlastiti život i kao posljedica njegova naginjanja prema protestantizmu. Moguće je da Dominis ne bi izabrao daleku Englesku da je bježao, ali engleska mu je Crkva najviše odgovarala kako bi realizirao svoje ideje glede jedinstva Crkve. Svoj cilj iznio je u pismu koje je poslao Josephu Hallu, tadašnjem anglikanskom biskupu: "Moj boravak u Engleskoj... uvijek mi je bio sredstvo, cilj nikad... Htio sam upoznati uzroke neslaganja, da mi se potpuno razjasni na čijoj je strani krivnja za raskol, kao što spoznavši vrstu bolesti lakše spoznajemo lijekove koje treba primijeniti."²⁷⁰ Sa sigurnošću nije moguće utvrditi ni njegov naklon prema protestantizmu. Boraveći u Engleskoj, uvijek je naglašavao kako je on katolički biskup pa je tako u Londonu u Mercers' Chapel, koju su tada nazivali "talijanskom crkvom", vrlo vjerojatno katoličkoj, držao svoje propovijedi. U prilog tome da je pripadao Katoličkoj crkvi ide i citat iz VII. knjige njegovog najznačajnijeg djela: "Za mene je izvjesno to da je crkva katolička svugdje i zato ne sumnjam da onaj koji poriče da je svugdje, u stvari nije nigdje jer nije u katoličkoj crkvi."²⁷¹

Rimska kurija je službeno 1616. teretila Dominisa zbog pisanja djela koje je heretičko i shizmatično, bez obzira na to što ga tada još nije objavio.²⁷² Prerušen u trgovca, krenuo je 1616. prema Rotterdamu odakle bi onda otišao za London. No, u međuvremenu je ekskomuniciran i njegov je *Prvi proglas*, u kojem donosi zašto odlazi iz Venecije i kojim najavljuje *Crkvenu državu*, stavljen na Indeks zabranjenih knjiga.²⁷³ Dominis je 16. prosinca 1616. lijepo dočekan u Londonu i boravio je u palači Lambeth, gdje ga je ugostio kanterberijski nadbiskup Abbot. Poznat po svom obrazovanju i kao profesor fizike u Padovi, Dominis se odmah svidio oksfordskom profesoru Henryju Savileu, koji ga je pozvao k sebi.²⁷⁴ Uz mnoge povlastice, Dominisu su dodijeljene titule Master of Savoy i Dean of Windsor. "Po tradiciji windsorski dekani su bili prvi kraljevi savjetnici."²⁷⁵ Osim toga, dobio je i dvije titule doktora na Oxfordu i Cambridgeu. Bez obzira na njegovu uspješnost u Engleskoj, nisu svi za njega imali riječi hvale. Kako je bio katolik na visokom položaju i nije se

²⁷⁰ Tudjina, 2014: 245-246.

²⁷¹ Isto, 246-247.

²⁷² Tudjina, Vesna, "Recepcija Marka Antuna de Dominisa u Engleskoj (1614. – 1622.)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 33, 2015: 164.

²⁷³ Munjin, 2011: 30.

²⁷⁴ Tudjina, 2015: 164.

²⁷⁵ Munjin, 2011: 30.

priklonio anglikanizmu, dio puritanaca se bunio zbog toga. U svojim je propovijedima stao na stranu Rima te je zbog toga optužen za papizam.²⁷⁶ Zbog svojih je uvjerenja često bio u sukobima, ali je upravo zbog njih trebao biti na visokim pozicijama kako bi javnost čula njegove ideje, no ujedno je na taj način stekao neprijatelje. Ipak je u Engleskoj prihvaćeno ono što je politički odgovaralo, a u najvećoj mjeri je to bila kritika papinog primata. Dominisov uspjeh u Engleskoj očituje se u pismu koje je engleski prijestolonasljednik Karlo uputio papi Grguru XV.: "Ako svi vjerujemo u nedjeljivo Trojstvo i jednoga Krista raspetoga, tada ćemo se naći ujedinjeni u istoj vjeri i u jednoj te istoj crkvi."²⁷⁷

Gotovo je sigurno da je ustoličenje pape Grgura XV. utjecalo na Dominisov povratak u Rim jer je i on zagovarao da se crkve ujedine.²⁷⁸ Pred kraj svog života Dominis se odlučio vratiti Katoličkoj crkvi, valja dodati kako je Grgur XV. bio njegov prijatelj iz mladosti, a vrlo je vjerojatno na tu njegovu odluku utjecalo i uplitanje Rimske kurije preko španjolskog ambasadora, koja ga je htjela uvjeriti da će u Rimu moći ostvariti svoj naum o jedinstvu. Ujedno su u Nizozemskoj pobjedu odnijeli kalvinisti, koji nisu zagovarali uniju, što nije išlo u korist Dominisu. On je bio za episkopat, a kalvinisti su bili prezbiterijanskog usmjerenja.²⁷⁹ Engleski kralj nije shvaćao razloge zbog kojih se Dominis želi vratiti u Rim jer je do tada bio uz njega, no on je i nakon komisije koju je kralj poslao kako bi razmotrila njegove stavove, čvrsto stajao i dalje pri svojoj zamisli jedinstva i ujedinjenja. To je razljutilo kralja te ga je izbacio iz Engleske.

Dominis je dakle zagovarao jedinstvo na temelju izvornog učenja kršćanske crkve, kao i da se temelji zajedništva trebaju prihvatiti. Što se tiče papinog primata, Dominis vidi problem u papinskom uplitanju u svjetovnu vlast, što je odskakanje od izvornog učenja Crkve te to dovodi do raskola. On drži da bi Crkva trebala biti zasnovana na Evanđelju kako bi funkcionirala po demokratskim načelima gdje su biskupi ravnopravni, a papa je jedan od njih. Zadnji svoj spis *Retractationum M. Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatensis, libri X. In totidiem ipsius DE REPUBLICA ECCLESIASTICA Libros* Dominis je pisao dok je bio u tamnici, no bez obzira na to što naslov donosi povlačenje dotadašnjih njegovih stavova, on nije odustao od onoga

²⁷⁶ Isto, 30-31.

²⁷⁷ Tadjina, 2014: 247.

²⁷⁸ Na istom mjestu.

²⁷⁹ Pšeničnjak, 1974: 494.

za što se pokušao izboriti cijelog života i svejedno naglašava potrebu ujedinjenja Crkve. Spis nije završio, obradio je samo prvih devet (od dvanaest) poglavlja prve knjige (od ukupno deset predviđenih, a osam objavljenih knjiga). Značajno je i uočljivo da Dominis u *Retrakcijama* opet preispituje Petrov primat, ali ga sad priznaje, što prije u *Crkvenoj državi* nije. Da je priznao prije Petrov primat, odnosno papino prvenstvo u redovima biskupa možda bi nakon toga promijenio i stav o biskupskoj ravnopravnosti, što bi dovelo možda i do opovrgavanja teza vezanih za biskupski kolegijat i episkopat općenito. Njegovo stajalište o jedinstvu kršćanske Crkve, kao i isticanje potrebe za reformacijom, nije se nikad promijenilo niti je ikada opozvao išta od svojih glavnih zamisli.²⁸⁰

Dominis u Rimu izdaje svoj novi "manifest" kroz koji uzdiže papu i rimsku Crkvu te u kojem iznosi opravdanja za povratak iz Engleske. Za vrijeme pontifikata Urbana VIII., koji je naslijedio Grgura XV., pokrenuta je istraga protiv Dominisa te je Inkvizicija pretraživanjem njegovog stana navodno pronašla više spisa heretičkog sadržaja. On je od travnja 1624. u zatvoru Anđeoske tvrđave u Rimu. Tamo je i umro 8. rujna iste godine, dok je proces još trajao. Kružile su priče kako je otrovan, što se povezivalo s time da su ga nehumano tretirali, no o tome izvori ne donose ništa. U Vatikanskoj biblioteci nalaze se rukopisna izvješća iz kojih saznajemo da se radila obdukcija tijela kako bi se otkrilo da li je uzrok smrti otrov. Umro je skrušeno, ali je Inkvizicija i nakon smrti nastavila s istragom te su presudili da se Dominisovo tijelo, kao i portret, spale zajedno sa spisima. Spaljen je 21. prosinca 1624. u Rimu, na Cvjetnom trgu, na istom mjestu na kojem je spaljen i Giordano Bruno 24 godine prije.²⁸¹

Netom prije smrti, zatočen u tamnici, Dominis je napisao pismo koje se čuva u Britanskom državnom arhivu i čiji su prijepis obradili Šćerbe i Tudjina. U vezi njegova života postavlja se niz pitanja od samog odlaska u Englesku pa do povratka u Rim i naposljetku smrti u tamnici, kao i spaljivanja njega i njegove ostavštine. Iako se nastoji pretpostaviti kome je Dominis namijenio pismo, ujedno se i pokušava odgovoriti na neka pitanja glede njegova života u smislu njegovih pravih želja i strahova. U pismu koje je pisano dijelom talijanskim, a dijelom latinskim jezikom pisao je o nadi i viziji sretnog završetka svog nauma i svojih djela za koja tvrdi da ih

²⁸⁰ Tudjina, 2014: 247-251.

²⁸¹ Pšeničnjak, 1974: 494-495.

je radio s vjerom u čistoću Crkve i za njezino dobro. Iako je bio zatočen u tamnici, nije shvaćao razloge za to, pa se u pismu poistovjećuje s Josipovim zatočeništvom, kojeg su isto tako zadesile laži i klevete. U svetom Petru traži utjehu, po čemu se vidi volja i vjera, bez obzira na tešku sudbinu koja ga je zadesila. U radu se nalazi prijepis pisma, prijepis njegova engleskog prijevoda iz istog vremena i prijevod pisma na hrvatski jezik.²⁸²

Dominis u književnosti

Dominis je zarana, već za života, postao književnim likom. Tako ga je engleski dramatičar Thomas Middleton u drami *A Game at Chess*, premijerno izvedenoj kolovoza 1624., ismijavao dodijelivši mu nadimak *Fat Bishop*. I August Šenoa je u pripovijesti *Čuvaj se senjske ruke* Dominisa prikazao u negativnom kontekstu. Valja napomenuti da je Šenoa djelo temeljio na povijesnim izvorima.²⁸³ U svom je romanu *Heretik* Ivan Supek literarizirao razdoblje Dominisova života obilježeno inkvizicijskim suđenjem nakon što se vratio iz Engleske. Za razliku od prethodnih, u Supekovu je djelu Dominis glavni lik te mu je posvetio daleko više pozornosti.

²⁸² Ščerbe, Tadjina, 2012: 231-238.

²⁸³ Pivčević, 1983: 181.

DJELA MARKA ANTUNA DE DOMINISA

Marko Antun de Dominis djelujući u Hrvatskoj i Engleskoj ostavlja dubok trag. Živio je u doba renesanse, preporoda kojem je prethodila skolastika kojoj su glavne teme bile Bog, vjera i razum te taj odnos, kao i dokazi Božje prisutnosti. U vrijeme renesanse čovjek je u središtu zbivanja. Što se tiče polja znanosti, u to vrijeme također dolazi do otkrića novih metoda kao što su istraživanje, indukcija, promatranje, eksperimentiranje, pod parolom "znanje je moć". Dominis je svojim djelovanjem na neki način najavio novo doba i novu sliku čovjeka i društva.²⁸⁴ Koncept za svoja dva rada s područja fizike Dominis je napisao u vrijeme dok je u Padovi predavao matematiku. U međuvremenu ih je dopunjavao te ih objavio nakon nekih dvadesetak godina za vrijeme dok je bio splitski nadbiskup. Između ostalog, na njega je djelovalo i Galilejevo otkriće dalekozora 1609. Za vrijeme studija proučavao je i istraživao optiku, što ga je potaklo na pisanje djela.²⁸⁵

De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride (Rasprava o zrakama vida i svjetlosti u lećama i dugi)

Djelo je tiskano u Veneciji 1611. i u njemu Dominis raspravlja o teoriji duge, leća i dalekozora. Mnogi su smatrali da je Dominis bio upoznat s dalekozorom i prije nego što je on pronađen, s obzirom na to da je djelo pisano puno prije nego što je objavljeno, no to se ne može tvrditi sa sigurnošću. Eksperimentirajući i radeći pokuse s lećama, Dominis je "stekao ispravnu, premda samo kvalitativnu *predodžbu* o lomu zrake svjetlosti, te je proučavao teorijske uvjete uz koje bi leća djelovala kao Galilejev dalekozor. Prvi dio ove njegove rasprave smatra se jednim od prvih znanstvenih prinosa teoriji dalekozora. U istraživanjima se služio pokusom kao metodom propitivanja prirodnih zakonitosti. Eksperimentirajući sa staklenim kuglama ispunjenim vodom ustvrdio je da se svjetlost odbija i na unutrašnjoj stijenci kišne kapi i tako protumačio nastanak unutarnjeg luka".²⁸⁶ Dominisov prikaz duge naišao je na pohvale Isaaca Newtona i Johanna Wolfganga Goethea, ali i na kritike Ruđera

²⁸⁴ Golubović, 2011: 19-22.

²⁸⁵ Borić, 2017: 4.

²⁸⁶ Borić, 2017: 4-5.

Boškovića, Christiana Wolfa i Josepha Priestlyja. Newton je dva puta spomenuo Dominisa u svom djelu *Optics (Optika)*, pri čemu mu je pripisao "objašnjenje duge pomoću dva odbijanja na unutrašnjoj strani kapljice".²⁸⁷ Newton je pretjerao jer su te zasluge pripadale ustvari Descartesu. Bošković je držao da je Dominis krivo procijenio kad je mislio da pri jakoj svjetlosti ostaju zrake koje se ne lome isto kao da nema loma u tankom sloju vode. Goethe je u svom spisu *Zur Farbenlehre* prikazao Dominisovu optičku raspravu i kazao: "Ovim je djelom nevelika opsega Antun de Dominis postao čuvenim među istraživačima prirode, i to s pravom: ta tu se prepoznaje rad obaviještena čovjeka, dobro upućena u matematiku i fiziku, štoviše iskonskog motritelja".²⁸⁸

Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia (Eurip ili o plimi i oseki mora)

Krajem 16. i na početku 17. stoljeća problem plime i oseke nije bio blizu rješenja pa se Dominisovo djelo gleda kao pokušaj rješenja pod okriljem Aristotelove peripatetičke filozofije. U Londonu je Dominis radio na ovom djelu, a u Rimu ga je završio. Tiskano je 1624., no prije njegove smrti. U njemu objašnjava pojave pomoću transpolarne kružnice. "Zemljinu je plohu definirao kao plohu koja se na razini mirnog mora proteže i kroz kopnene predjele. Uz to je predložio i da se na globusu uvedu dva stalna bliska meridijana, tako da ako bi u istočnijem započeo dan Porođenja Gospodinova, u zapadnijem bi gotovo odmah počeo dan sv. Stjepana".²⁸⁹ "...prihvaćajući unaprijed lunarnu teoriju u sklopu prastarog općenitog vjerovanja da nebeska tijela, posebno sunce i mjesec, imaju veliku snagu i ogromno djelovanje na bića koja su ispod njih, Dominis ne opaža i ne mjeri samo kretanje vodenih masa na Zemlji u priobalnim, oceanskim, morskim pa čak i riječnim područjima. Pod utjecajem unaprijed prihvaćene lunarne teorije on usmjeruje svoju pažnju odmah i na međusobni položaj Zemlje, Mjeseca i Sunca i uspoređuje ga sa stanjem u vodenim masama na Zemlji. Na temelju tih opažanja izrađuje, i s današnjeg stanovišta još uvijek formalno točnu lunarnu teoriju plime i oseke s tim da silu kojom Mjesec utječe

²⁸⁷ Isto, 5.

²⁸⁸ Isto, 5-6.

²⁸⁹ Isto, 7-8.

na vodene mase ne tumači kao slučaj opće gravitacione sile nego smatra da Mjesec privlači vodenu masu nekom magnetskom silom".²⁹⁰

De republica ecclesiastica libri X (Crkvena država u 10 knjiga)

Dominis je žarko želio tijekom svog života vidjeti ponovno jedinstvo kršćana pa je do temelja proučavao stare koncile, Sveto pismo i raskol. Veći dio svog životnog djela piše u Splitu, a završava u Londonu. Sadržaj djela najavljen je u Prvom proglasu: "Nebrojene pak novotarije Rimske kurije i vrlo pogubne zablude – zbog kojih se upropašćuju duše, krši snaga crkvene stege, sprečava širenje i pročišćavanje vjere, unose u crkvu bezbrojne sablazni, remeti građanski mir kršćana, izazivaju među njima ratovi, ruše kraljevstva, dolazi do strašnih razdora među crkvama i niču vrlo teške nevolje (što sam sve već potpuno tačno utvrdio) – neću pojedinačno navoditi jer sve to u potpunosti pretresam u svom djelu Crkvena država, koje već dugo imam pripremljeno pa ću ga odmah dati u štampu i predati štamparu na kojega se prvoga na ovom putu namjerim kao prikladnoga."²⁹¹ Djelo je napisano u deset knjiga. U prvoj knjizi Dominis promatra tu državu po obliku i smatra da je crkva s Kristom na čelu monarhija, ali da Petrov primat i vlast pape nisu u skladu s Evanđeljem i Kristovim temeljima. U drugoj knjizi Dominis se osvrće na apostole i biskupe, a u trećoj dokazuje i iznosi kako između biskupa nema velike razlike, osim one da se među sobom razlikuju po stupnjevima pojedinih sjedišta. Iznosi i promatra također izbore i zaređenja biskupa, kao i metropolite, primase i patrijarhe, odnosno njihova prava. Četvrtom knjigom Dominis obrazlaže prava Rimske crkve iznoseći kako ona nije u prednosti u odnosu na ostale, a ako ima nekakvu prednost, to je nastalo ljudskom pomoći. U petoj knjizi Dominis se bavi snagom sakramenata, kao i crkvenim kaznama i smatra kako je vlast Crkve duhovna, dok u šestoj knjizi uspoređuje crkvenu i laičku vlast, gdje se vidi razlika između svjetovne i crkvene države te dokazuje kako Crkva nema vlast u svijetu, među kraljevima, dok kršćanski vladari imaju snažan utjecaj u Crkvi. Spominje i imunitet Crkve i crkvenih ljudi, kao i

²⁹⁰ Zenko, Franjo, "Prirodnoznanstvena istraživanja Marka Antuna Dominisa u svjetlu gnoseologijsko-metodologijskog problema u postrenesansnoj "novoj" filozofiji prirode", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1 – 2 (3-4), 1976: 24.

²⁹¹ Maletić, 2011: 75-76.

kraljevstvo Kristovo u svijetu. Kroz sedmu knjigu promatra onu pravu vjeru i samu crkvenu državu upravo preko vjere, a dotiče se i crkvenog autoriteta kao i odnosa pape prema Crkvi. Ujedno se osvrće i na raskol, koncile i herezu. "U osmoj promatram vanjsku upravu crkve preko zakona, kanona i sudova. Zatim raspravljam o obveznosti kanona, o oprostima, o propisima za postove i molitve i sličnom. U devetoj pristupam svjetovnim crkvenim dobrima i opširno objašnjavam kakvo mora biti izdržavanje crkvenih službenika, odakle se ono dobiva i kako se upravlja crkvenim dobrima. Zatim raspravljam o desetinama, o beneficijama, o vlasti nad crkvenim dobrima, o upotrebi i zloupotrebi crkvenih prihoda, o penzijama i nadarbinama i o kleričkim oporukama. U desetoj i posljednjoj knjizi prihvaćam se tumačenja crkvene slobode da bismo vidjeli kako je ta država slobodna. U vezi s time raspravljam o privilegijama i o privilegiranim, o izuzimanju i o izuzetima, o redovničkoj potčinjenosti i sličnim pitanjima. To je bio plod mojih studija. Dok sam naime u spomenutim prilikama već otvorenih očiju željno čitao svetu bibliju, pravovjerne oce, presvete kanone i knjige koncila, raspaljen žarom da objasnim istinu i sebi samome i drugima, nisam mogao a da ne zapišem ono što sam spoznao. I tako je to moje mnogostruko pisanje stvorilo djelo kojemu navodim sadržaj. Na taj sam dakle način vidio i potpuno sagledao da mi u našim crkvama, bilo da se osvrneš na učenje bilo na stegu, vrlo mnogo zastranjujemo s pravog puta."²⁹²

Platonovo djelo je *Država*, *Božja država* djelo je Aurelija Augustina, a Dominis svojom *Crkvenom državom* trudi se povratiti na pravi put Crkvu koja je zalutala. Ovo djelo u potpunosti i jedino proučava cijeli život kao i obrede Crkve kako bi se povratilo staro jedinstvo. Djelo donosi i sugerira rješenja koja bi otvorila put za potpuno jedinstvo Crkve.²⁹³

Povijest Tridentskog sabora

Djelo nije napisao Dominis, nego Paolo Sarpi, a Dominis ga je objavio u Londonu u osam knjiga. Spominjemo ga zato što je Dominis zaslužan za njegovo tiskanje, ali još više zbog toga što su Sarpijevi stavovi bili vrlo bliski Dominisovima. Okolnosti pod

²⁹² Isto, 76-77.

²⁹³ Isto, 77.

kojima je Dominis dobio Sarpijev rukopis nisu razjašnjene, ali se pretpostavlja da je djelo autor čuvao neobjavljeno, bez obzira na to koliko je – kao i Dominis – bio protiv papinstva, kako bi izbjegao sukob s Rimskom kurijom. Dominisova želja da se otkrije istina o stvarnim zbivanjima na Tridentskom saboru bila je istovjetna sa Sarpijevom te ga je 1619. objavio na svoju ruku. Postoji mogućnost da je Sarpi dao Dominisu taj rukopis dok su bili u Veneciji, s obzirom na to da je djelo objavljeno pod pseudonimom Pietro Soave Polano (Paolo Sarpi Veneto). Dominis je uz djelo u posvetnom pismu upućenom Jakovu I. objasnio kako su pape na lažima i vražjim idejama uništili prave sabore, što je vidljivo i na posljednjem Tridentskom saboru, za koji se smatra da je legitiman i svet, a ustvari je sve bilo puno nasilja, varki i napora. Djelo je pisano protiv papinstva i protiv Rima. Dominisa i Sarpija vezivalo je neslaganje s Katoličkom crkvom i njezinim uređenjem kao i protivljenje prevelikoj moći u papinim rukama.²⁹⁴

²⁹⁴ Novak, 2008: 211-213.

ZAKLJUČAK

Kao rezultat rada izdvojit ćemo neke poveznice i karakteristike ovih dviju povijesnih ličnosti. Iako pisanih izvora o djelovanju Nikole Modruškog kao senjskog biskupa nema, svakako je to jedna od njegovih poveznica s Markom Antunom de Dominisom. Dominis je kao senjski biskup poznat po svojoj ulozi u rješavanju uskočkog pitanja koje je u to vrijeme bilo vrlo aktualan međudržavni problem. I jedan i drugi početak svoje uspješne karijere mogu pripisati prvenstveno školovanju u Italiji. U tada prestižnim mjestima, u krugu učenih ljudi stjecali su znanje koje su kasnije primjenjivali u raznim sferama života. Modruški je kao papin legat imao ulogu posrednika, isto kao što je papa u Dominisu vidio osobu kojoj je dao zadaću da na čelu Senjske biskupije pokuša riješiti uskočko pitanje. Sljedeća stavka koja ih povezuje je njihov dobar odnos s vladarima, te ih je naposljetku dočekala ista sudbina. Modruški je protjeran s dvora Matije Korvina, dok je Dominisa kralj otjerao s engleskog dvora.

Čitajući literaturu, poveznicu sam našla i u djelu Modruškog *Petrova lađica* s Dominisovom usporedbom Katoličke crkve s lađom koja se nalazi na nemirnom moru, kao što Modruški opisuje u svom djelu lađu na kojoj vjernici plove i nađu se u raznim nedaćama misleći da ih je Gospodar napustio. Dominis lađu opisuje kao čvrst i dobro građen brod na kojem su putnici pod vodstvom Krista Spasitelja. Međutim, on smatra da papa taj brod vodi u katastrofu, dok je Bog dobar i svemoguć.²⁹⁵ Modruški kroz djelo iznosi i stav da je Bog uz vjernike i kad ih zadesi nevolja.

Modruški je svoju crkvenu karijeru počeo na Krku, nakon čega odlazi na čelo Senjske biskupije. Već smo naglasili kako nema dovoljno pisanih dokaza o njegovom djelovanju na tom području. Nakon toga seli u Krbavsku, odnosno tada već Modrušku biskupiju. Izbivao je s modruške stolice kada se kao diplomat, papin poslanik, našao na dvoru bosanskog kralja, kao i na dvoru Matije Korvina. Svoju je ulogu imao i pri padu Bosanskog Kraljevstva. Pri kraju života povukao se u Italiju te ga pamtimo kao humanista 15. stoljeća.

²⁹⁵ Tudjina, 2015: 167.

Dominis je nakon važne uloge kao senjski biskup prešao na splitsku nadbiskupsku stolicu. Posvetio je život ujedinjenju razjedinjene Crkve i pitanju papina primata, što ga je potaklo da napiše djelo o *Crkvenoj državi*. Ujedno je cijeloga života objašnjavao odnos svjetovne i crkvene vlasti. S obzirom na to da je proglašen heretikom, treba istaknuti da je u biti samo nudio rješenja za reformu Crkve i dobrobit svih vjernika. Osim toga, Dominis je svoj doprinos dao i na znanstvenom polju baveći se problemima prirodnih znanosti.

SAŽETAK

Ovaj rad se bavi životom Nikole Modruškog i Marka Antuna de Dominisa. Nikola Modruški živio je od 1427. do 1480. godine. Nakon uspješnog školovanja u Italiji, postao je senjski biskup, a nakon toga modruški. Glavnu ulogu odigrao je kao papin legat u posredničkim poslovima na dvoru bosanskog kralja Stjepana Tomaševića i Matije Korvina. Značajan je i po tome što je bio prisutan pri padu Bosne. Kraj svog života dočekao je u Italiji, a u povijesti je ostao zapamćen kao humanist, promicatelj glagoljice i kroz svoja djela. Neka od najvažnijih djela su: *Dijalog o sreći smrtnika*, *O utjesi*, *Petrova lađica*, *Govor na pogrebu prepoštovanog gospodina g. Petra kardinala svetog Siksta koji je održao poštovani otac gospodin Nikola biskup Modruški*.

Marko Antun de Dominis živio je od 1560. do 1624. Bio je senjski biskup i splitski nadbiskup. Veliku ulogu odigrao je pri rješavanju uskočkog pitanja u Senju. Život je posvetio jedinstvu Crkve i papinom primatu te je kritizirao Katoličku crkvu. Pod budnim okom Inkvizicije život je skončao u tamnici, a iza sebe je ostavio djelo koje se smatra njegovim životnim dostignućem, *Crkvena država*. Djelovao je i na prirodoznanstvenom području, o čemu svjedoče njegova djela *Rasprava o zrakama vida i svjetlosti u lećama i dugi* i *Eurip ili o plimi i oseki mora*.

Ključne riječi: Nikola Modruški, Marko Antun de Dominis, senjski biskup, modruški biskup, papin legat, uskočko pitanje, humanizam, kritika Katoličke crkve, znanost.

SUMMARY

This thesis studies life of Nikola Modruški and Marko Antun de Dominis.

Nikola Modruški was born in 1427 and died in 1480. After successfully completing his studies in Italy, he became the Bishop of Senj, and subsequently of Modruš. His most significant role was that of papal legate, as a mediator at the court of Bosnian king, Stjepan Tomašević and Matija Korvin. He was also significant as he was present at the time of collapse of Kingdom of Bosnia. By the end of his life he lived in Italy. History remembers him as Humanist, promoter of Glagolitic script and through his literary work. Some of his most significant works are: *De mortalium felicitate dialogus* (eng. *Dialogue on the Happiness of Mortals*), *De consolatione* (eng. *On Consolation*), *Navicula Petri* (eng. *Peter's Barge*), *Oratio in funere reverendissimi domini d. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reverendo patre domino Nicolao episcopo Modrussiensi* (eng. *The funeral oration of Nicholas of Modruš for the cardinal priest Pietro Riario*).

Marko Antun de Dominis was born in 1560 and died in 1624. He was the Bishop of Senj and Archbishop of Split. He had a key role in finding the solution to the problem of question of Senj's Uskoks. He dedicated his life to the Unity of Church and to the primacy of the Pope and he criticized Catholic Church. He died in a dungeon of the Inquisition, and left his work which is considered to be his lifetime achievement, *De republica ecclesiastica libri X* (eng. *Ecclesiastical republic*). He was interested in Natural Sciences as well, and he wrote several works in that area *De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride* (eng. *Discussion Of the rays of sight and light lenses and long rainbow*) and *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia* (eng. *Eurip or discussions on the inflow and re-flow of the sea*).

Key words: Nikola Modruški, Marko Antun de Dominis, Bishop of Senj, Bishop of Modruš, papal legate, question of Senj's Uskoks, Humanism, criticism of the Catholic Church, science.

LITERATURA

Banić-Pajnić, Erna, "Matematika i ljudska sreća (Prema Federiku Grisogonu)", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol. 19., No. 1-2 (37-38), 1993: 53-73.

Bauer Munić, Vesna, "Hrvatske zemlje u doba Marka Antuna de Dominisa. Pregledi novije historiografije", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 59-64.

Bogović, Mile, "Biskupije Senjska i Modruška u vrijeme Dominisove uprave", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 31-37.

Bogović, Mile, "Marko Antun de Dominis i njegovo izvješće Svetoj Stolici o biskupijama Senjskoj i Modruškoj", *Senjski zbornik*, Vol. 37, No. 1, 2010: 45-58.

Bogović, Mile, "Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, I, Srednji vijek", *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, Vol. 07, No. 1, 2001: 21-32.

Bogović, Mile, "Prijelazno stoljeće senjske crkve (1450-1550)", *Senjski zbornik*, Vol. 17, No. 1, 1990: 69-92.

Bogović, Mile, "Senjska katedrala u biskupskim izvješćima za Rim i u postupcima za biskupska imenovanja", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 81-94.

Borić, Marijana, "Marko Antun de Dominis – fizičar na pragu novovjekovlja", *Poučak: časopis za metodiku i nastavu matematike*, Vol. 18, No. 69, 2017: 4-9.

Bradanić, Marijan, "Palača Dominis u Rabu", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 53-58.

Džaja, Srećko M., "Ideološki i politološki aspekti propasti bosanskog kraljevstva 1463. godine", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 10, No. 18, 1986: 206-214.

Filipović, Sergej, "Marko Antun de Dominis – hrvatski "renesansni" čovjek", *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, Vol. 4, No. 4, 2011: 60-70.

Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, 3. izd., Novi Liber, Zagreb, 2013: 116-118.

Golub, Ivan, "Marko Antun de Dominis u Arhivu Svetog oficija", *Marko Antun de Dominis, Splitski nadbiskup, teolog i fizičar – Zbornik radova*, ur. Vesna Tadjina-Gamulin, Književni krug, Split, 2006: 161-200.

Golubović, Aleksandra, "Filozofski dio u djelu Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 19-26.

Gruenfelder, Anna Maria, "Marko Antun de Dominis – diplomatski posrednik (1599.-1602.)", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 237-248.

Gruenfelder, Anna Maria, "Senj i rat protiv uskoka", *Senjski zbornik*, Vol. 24, No. 1, 1997: 49-83.

Hrkać, Serafin, "Nikola Modruški", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol. 2, No. 3-4, 1976: 145-156.

Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300. – 1600.*, Srednja Europa, Zagreb, 2002.

Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve*, sv. IV., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

Jovanović, Neven, "Čitanje Modruškog Marulićem: *De consolatione i Evangelistarium*", *Colloquia Maruliana*, Vol. 8, 1999: 137-165.

Jurčević, Marijan, "Teološka misao Marka Antuna de Dominisa (1560.-1624.)", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 7-11.

Klaić, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankopani, Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od godine 1118. do godine 1480.)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1901.

Kunter, Katarina, *500 godina protestantizma. Putovanje od početaka do naših dana*, Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik, Zagreb, 2017.

Kurelac, Miroslav, "Kulturna i znanstvena djelatnost Ivana Viteza od Sredne (1405-1472)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 12, 1983: 21-34.

Kurelac, Miroslav, "Nikola Modruški (1427-1480). Životni put i djelo", *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, ur. Mile Bogović, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988: 123-142.

Lukšić, Mislav Elvis, "Zatočeništvo Nikole Modruškog kod Krbavskih knezova g. 1462.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, No. 42., 2000: 105-171.

Maletić, Ante, "O djelu i izdanjima Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 73-79.

Maletić, Ante, *Skica za portret Marka Antuna de Dominisa*, Lamaro, Split, 2008.

Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1, ur. Ante Maletić, Lamaro, Split, 2002: VII.

Medved, Marko, "Marko Antun de Dominis kao splitski nadbiskup", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 39-45.

Munjic, Ivan, "Marko Antun de Dominis i jedinstvo svih kršćanskih crkava", *Spectrum: ogledi i prinosi studenata teologije*, No. 1-2, 2011: 20-35.

Nekić, Darko, "Senjska biskupija u srednjem vijeku", *Senjski zbornik*, Vol. 24, No.1, 1997: 31-48.

Neralić, Jadranka, "Nicholas of Modruš (1427-1480): Bishop, Man of Letters and Victim of Circumstances", *Bulletin of the Society for Renaissance Studies*, 20/2, 2003: 15-23.

Novak, Zrinka, "Ideološke veze Marka Antuna de Dominisa i Paola Sarpija", *Povijesni prilozi*, Vol. 35, No. 35, 2008: 209-216.

Pavić, Milorad, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću. Od pada Carigrada do Svištovskog mira*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014.

Peloza, Makso, "Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije", *Senjski zbornik*, Vol. 6, No. 1, 1975: 219-259.

Pivčević, Edo, "Kako je de Dominis postao senjski biskup", *Crkva u svijetu*, Vol. 18, No. 2, 1983: 178-181.

Pivčević, Edo, "Zapisnik postupka u povodu de Dominisove kandidature za senjskog biskupa", *Crkva u svijetu*, Vol. 18, No. 2, 1983:182-192.

Pšeničnjak, Franjo, "De Dominisova ideja o biskupskoj kolegijalnosti", *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 29, No. 6, 1974: 490-512.

Strčić, Petar, "Rod/obitelj i prezime rapskih Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 1-6.

Šanjek, Franjo, "Inkvizicija", *Croatica Christiana periodica*, Vol. 24, No. 46, 2000: 221-242.

Šanjek, Franjo, "Markantun de Dominis i Inkvizicija", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 27-30.

Ščerbe, Robert – Tudjina Gamulin, Vesna, "Dominisovo pismo iz tamnice", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 30, 2012: 231-247.

Špehar, Milan, "Ekumenizam u djelu Marka Antuna de Dominisa", *Rijeka*, Vol. 16, No. 1, 2011: 13-18.

Špoljarić, Luka, "Ex libris Nicolai episcopi Modrussiensis: Knjižnica Nikole Modruškog", *Colloquia Maruliana*, Vol. 21, No. 21, Split, 2012: 25-63.

Špoljarić, Luka, "Nikola Modruški *avant la lettre*: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju)", *Povijesni prilozi*, Vol. 46, No. 46, 2014: 69-92.

Špoljarić, Luka, "Politika, patronat i intelektualna kultura na ugarskom dvoru u prvim godinama vladavine Matije Korvina: Nikola Modruški i Petrova lađica", *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knjiga 38., 2014: 1-81.

Tudjina Gamulin, Vesna, "Senjska biskupija i Marko Antonije de Dominis prema dokumentu iz godine 1600.", *Senjski zbornik*, Vol. 20, No. 1, 1993: 119-126.

Tudjina Gamulin, Vesna, "Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji", *Senjski zbornik*, Vol. 22, No. 1, 1995: 249-254.

Tudjina, Vesna, "Ime, prezime i godina rođenja Marka Antuna de Dominisa", *Senjski zbornik*, Vol. 33, No. 1, 2006: 45-50.

Tudjina, Vesna, "Marko Antun de Dominis – prevrtljiv ili dosljedan", *Senjski zbornik*, Vol. 41, No. 1, Senj, 2014: 245-252.

Tudjina, Vesna, "Recepcija Marka Antuna de Dominisa u Engleskoj (1614.-1622.)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 33, 2015: 163-172.

Zenko, Franjo, "Prirodoznanstvena istraživanja Marka Antuna Dominisa u svjetlu gnoseologijsko-metodologijskog problema u postrenesansnoj "novoj" filozofiji prirode", *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1 – 2 (3-4), 1976: 15-28.

Žic, Nikola, "Modruški biskup Nikola i propast Bosne", *Napredak, hrvatski narodni kalendar*, 1938: 52-56.

Žic, Nikola, "Modruški biskup Nikola", *Jadranski dnevnik*, god. V., br.159, 1938: 11-12.

Mrežne stranice

<http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=65240>, 20. 1. 2018.

"Reformacija", <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52218>, 26. 3. 2018.

"Protestantizam", <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50748>, 29. 3. 2018.

"Anglikanska crkva", <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=2766>, 29. 3. 2018.

"Inkvizicija", *Hrvatski povijesni portal*, <http://povijest.net/inkvizicija/>, 3. 4. 2018.

"Hereza", <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25128>, 3. 4. 2018.

"Tridentski koncil", <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>, 2. 5. 2018.

